

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Kogukonnahariduse ja huvitegevuse õppekava

Anu Lember

**„KIUSAMISEST VABAKS!“ PROGRAMMI SEOS EELKOOLIEALISTE LASTE
SUULISE ENESEVÄLJENDUSEGA ÕPETAJATE HINNANGUL KAHE
PÄRNUMAA LASTEAIAS NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Agda Grahv, MA, pedagoogika õpetaja

Viljandi 2022

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Sotsiaalne areng, lapse suulise eneseväljenduse olulisus ning arendamisvõimalused	8
1.1. Sotsiaalne areng koolieelses eas	8
1.2. Kõne olemus ja areng	9
1.3. Suulise eneseväljenduse olemus ja tähtsus	11
1.4. Suulise eneseväljenduse arendamine	13
1.5. „Kiusamisest vabaks!” programmi olemus	14
1.5.1. „Kiusamisest vabaks!” programmi seos suulise eneseväljendusega	16
2. Uurimuse metodoloogilised lähtekohad ja metoodika	19
2.1. Valim	19
2.2. Andmekogumine	20
2.3. Andmeanalüüs	20
3. Uuringu tulemused	22
3.1. Õpetajate hinnang „Kiusamisest vabaks!” programmile	22
3.2. „Kiusamisest vabaks!” programmi kasutusvõimalused sotsiaalsete oskuste kujundamisel	23
3.3. „Kiusamisest vabaks!” programmi meetodiliste vahendite kasutamine suulise eneseväljenduse arendamiseks	26
4. Arutelu ja järeldused	29
Kokkuvõte	33
Kasutatud allikad	34
Lisa 1. Fookusgrupi intervjuu kava	39

Resümee

„Kiusamisest vabaks!” programmi seos eelkooliealiste laste suulise eneseväljendusega õpetajate hinnangul kahe Pärnumaa lasteaia näitel

Suuline eneseväljendus on sotsiaalne oskus, mida vajame elus toime tulemiseks- suhete loomiseks ja hoidmiseks, oma tunnete, soovide ja emotsioonide väljendamiseks. Samas on leitud, et laste suulise eneseväljenduse arengut pärsib tänapäeva digimaailm ehk aja veetmine nutiseadmetes. Lisaks on selgunud, et järjest rohkemad lapsed vajavad arenguks tuge, sest nende võimekus ei ole eakohane. Kuna laps veedab suurema osa oma ajast lasteaias, on õpetajatel oluline roll laste suulise eneseväljenduse arengu toetamisel. Lõputöö eesmärk oli välja selgitada, kuidas on õpetajate hinnangul võimalik „Kiusamisest vabaks!” programmi abil laste suulist eneseväljendust arendada. Selleks kasutati lõputöös kvalitatiivset uurimismeetodit ning andmeid koguti poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuudega. Valim koosnes kahest fookusgrupist, kus mõlemas oli kuus lasteaiaõpetajat. Saadud andmeid analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodiga, mis hõlmas kolme etappi: transkribeerimine, kodeerimine ja kategoriseerimine. Uuringu tulemusena selgus, et õpetajate hinnangul on programmi abil võimalik toetada laste suulise eneseväljenduse arengut. Tänu programmile on lapsed muutunud empaatilisemaks, sallivamaks, üksteisega arvestavamaks, hoolivamaks, julgemaks ning oskavad end paremini suuliselt väljendada. Antud programm on õpetajate sõnul lihtsasti kasutatav ning võimaldab seda igapäevaselt lõimida erinevate valdkondadega. Suulist eneseväljendust toetavad õpetajad analüüsimise, jutustamise ja grupivestluste kaudu, arendades seejuures kõnet, suhtlemisoskust ning rikastades sõnavara. Metoodilistest vahenditest kasutavad õpetajad peamiselt vestluskaarte ning Sõber Karu. Seejuures peavad nad oluliseks kodu ja lasteaia vahelist koostööd.

Võtmesõnad: sotsiaalne areng, sotsiaalne oskus, suuline eneseväljendus, kõne, „Kiusamisest vabaks!”

Abstract

The Connection of the Program “Free of Bullying!” with the Oral Self-Expression of Preschool Children According to the Teachers on the Example of Two Kindergartens in Pärnu County

Oral self-expression is a social skill that we need to get by in life – to build and maintain relationships, to express our feelings, desires and emotions. However, it has been found that the development of children's oral self-expression is inhibited by today's digital world, or spending time on smart devices. In addition, it has become clear that more and more children need developmental support because their abilities are not age-appropriate. As children spend most of their time in kindergarten, teachers play an important role in supporting the development of children's oral self-expression. The aim of the thesis was to find out how, according to the teachers it is possible to develop children's oral self-expression through the program “Free of bullying!”. For this purpose, a qualitative research method was used in the thesis and data was collected through semi-structured focus group interviews. The sample consisted of two focus groups, each with six kindergarten teachers. The data obtained was analysed using a qualitative content analysis method that involved three steps: transcription, coding, and categorization. The research revealed that teachers believe that the program can support the development of children's oral self-expression. Thanks to the program, children have become more empathetic, tolerant, considerate, caring, courageous and can better express themselves orally. According to the teachers, this program is easy to use and allows it to be integrated into different areas on a daily basis. Teachers support oral self-expression through analysis, storytelling and group discussions, by developing speech, communication skills and enriching vocabulary. Of the methodological tools, teachers mainly use chat cards and the Friend Bear. At the same time, they consider cooperation between home and kindergarten to be important.

Keywords: social development, social skills, oral self-expression, speech, „Free of bullying!”

Sissejuhatus

Oma seminaritöös uurisin „Kiusamisest vabaks! programmi mõju eelkooliealiste laste eneseväljendusele õpetajate hinnangul, Kilingi-Nõmme lasteaed Krõlli näitel“. Töös saadud info põhjal jõudsin järeldusteni, et „Kiusamisest vabaks!“ metoodikat rakendavad õpetajad järjepidevalt ning see toetab ja mõjutab eelkooliealiste laste sotsiaalset arengut. Veel saab öelda tuginedes õpetajate öeldule, et laste eneseväljenduslikku arengut programmis toetab järjepidev arutelude läbiviimine. (Lember, 2021, lk 20) Läbi erinevate õppemängude ja arutelude õpib lasteaialaps end põhiliselt väljendama, sest need annavad võimaluse luua lapsele õppimiseks sobiv keskkond, kus laps õpib suhtlema ning end väljendama ja teistega arvestama (Port jt, 2019). Õpetajate sõnul märkavad nad, et metoodikat rakendades on lapsed muutunud julgemaks, sõbralikumaks, avatumaks ja sallivamaks ning „Kiusamisest vabaks!“ programmi metoodika mõjutab ning toetab eelkooliealiste laste eneseväljendust. Enim rõhutasid õpetajad, et laste eneseväljenduse arengule on suureks toeks grupisisene järjepidevate arutelude läbiviimine. (Lember, 2021, lk 20)

Oma seminaritööst sain idee edasiseks uurimissuunaks ning oma lõputöös keskendun „Kiusamisest vabaks!“ programmi seosele eelkooliealiste laste suulise eneseväljendusega õpetajate hinnangul kahe Pärnumaa lasteaia näitel.

Riiklikus õppekavas, mis on koostatud koolieelsetele lasteasutustele on välja toodud õppe- ja kasvatustegevuse põhimõtted ja eesmärgid, mille põhirõhk on lapse mitmekülgisel ning järjepideval arengul. Sealjuures arvestatakse koostööd kodu- ja lasteasutusega ning sellest lähtuvalt toetab see lapse vaimset, kehalist, emotsionaalset ja sotsiaalset arengut. Sellest tulevnevalt kujuneb lapsel positiivne ja terviklik minapilt. Laps mõistab ümbritsevat keskkonda, käitub eetilisel, tal tekivad esmased tööharjumused ning arenevad õpi-, mängu-, enesekohased ja sotsiaalsed oskused. (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2008)

Kõne arengu koha pealt on ühiskonnas levinud arvamus, et lapsed hakkavad ükskord nagunii rääkima, igauks areneb omas tempos ja sellele ei ole vaja suurt tähelepanu pöörata, kuid teadlased ja psühholoogid nii ei arva. Inimese ja maailma kohta saadakse kõneledes suurem osa oma teadmistest. (Tulviste, 2008, lk 39) Lapse arengus on kõne väga olulisel kohal ning selle tähtsus kasvab ja areneb koos lapsega. Suhtlemine eakaaslastega muutub kasvades üha tähtsamaks ning uusi teadmisi omistab laps suulise kõne kaudu. Vanemad on õnnelikud lapse üle, kellelega saab asju arutada ning kui laps saab ise hakkama ja suudab oma käitumist kontrollida ning juhtida. Kõne areng toimub mõnikord märkamatu, kuid kiiresti ja

täiskasvanu roll selles protsessis jääb pigem tahaplaanile. Lapse arengut hinnatakse individuaalselt, sest me kõik oleme ainulaadsed ja areneme eri kiirusel, kuid kõne arengul on omad seaduspärasused ning vanuselised tunnused, mida peame silmas pidama lapse arengut jälgides. (Hallap & Padarik, 2008, lk 7) Osavam keelekasutus võimaldab lastel end teha paremini arusaadavaks ja väljendada oma mõtteid ja tundeid teistele (Tulviste, 2008, lk 39).

Ärm (2016) on oma artiklis välja toonud, et tänapäeval seisavad lapsevanemad silmitsi murega, kus üha rohkem on täheldatud lastel probleemi kõnega ja see kõik mõjutab lapsi tulevikus, mil neil tekivad õpiraskused. Seda kõike mõjutab ka meie ümber olev tehnoloogiline maailm ning pole kahtlustki, et elame üha enam digitaalses maailmas. Peaaegu kõik tänapäeva eluvaldkonnad, sealhulgas töö, mäng, meditsiin, informatsioon, sotsiaalne suhtlus jne on seotud tehnoloogiaga ja ka lapsed viibivad seal maailmas üha enam. Digiseadmete kasutamine väikeste laste seas levib väga kiiresti. (Cerniglia *et al.*, 2020, lk 146)

Billieux jt (2015) on toonud välja oma uurimuses, et nutiseadmete kasutamine on kasvutrendis juba aastakümneid. Lapsed hakkavad tihtipeale juba varajases eas kasutama nutiseadmeid. Kodudes on üsna tavaline, et ka väikestele, kuni kolme aastastele, antakse kätte helendav ekraan, mis täidab lapsel meelelahutuslikku eesmärki. Rahvusvahelistest uuringutest selgub, et juba väikelapsed on oma esimeseks eluaastaks meediatarbivad ning teevad seda regulaarselt. Lasteartid Ameerikas on seisukohal, et laps, kes on alla poolteise aasta ei tohiks üldse nutiseadmeid kasutada, kuna seal olles ei saa laps maailma tundma õppida, sest ekraani vahendusel pole võimalik nuusutada, katsuda, loksutada, suhu pista, visata jne. Õppimine toimub täiskasvanu eeskujul ning seal on oluline juhendamine ja kordused. (Nevski, 2019)

Lapsel on aju arenguks vaja tegevusi pärismaailmas ning kõige rohkem toetavad seda elulised situatsioonid. Laps areneb ja õpib kõige paremini toetavas keskkonnas koos teiste inimestega, kus on erinevad emotsionaalsed ja füüsilised tegevused. Mäng on töö, mida teeb laps ja läbi selliste tegevuste, mis ühiselt tehakse, areneb lapsel kõne, sotsiaalne suhtlus ning teravnevad meeled. (Logopuu, 2021) Männamaa ja Marats (2009) on toonud välja, et lasteaias on õpetaja ülesandeks lapsi suunata, et areneks eneseväljendusoskus ja sõnavara, innustada last rääkima oma kogemustest, soovidest ja tegevustest, lasta seletada sõnade tähendusi ja kirjeldada tunnuseid.

Ülikoolis nagu Taani Roskilde on koostöös teadlaste ja Save the Children Denmark ning Taani kroonprintsessi fondiga The Mary Foundation välja töötatud programm „Kiusamisest vabaks!“, mis on koos MTÜ Lastekaitse Liiduga leidnud rakendust Eesti lasteaedades alates 2010. aastast ning koolides 2013. aastast (Kiusamisest vabaks, 2022).

„Kiusamisest vabaks!“ metoodika tulemusuuringus lasteaedades ja koolides (2016) on õpetajad täheldanud, et „Kiusamisest vabaks!“ meetodeid rakendades on lastel suuline eneseväljendus suurenenud ning lastel on aktiivsemad tunded.

Eelkirjutatust selgub, et lapse arengus on tähtsal kohal suulise eneseväljenduse all tema kõne ning selle tähtsus suureneb ja kasvab koos lapse arenguga. Selleks, et lapsest saaks kasvada inimene, kes suudab end arusaadavaks teha ning omandada uusi teadmisi on eelkõige oluline kõne areng. Hallap ja Padarik (2008, lk 7) on välja toonud probleemi, et 15-30% lastest vajab arenguks tuge, kuna nende võimekus pole eakohane. Selleks, et õpetaja saaks kaasa aidata ning toetada laste suulist eneseväljendust, näen ma ise õpetajana, kuidas „Kiusamisest vabaks!“ programm on selleks hea meetod. Tulenevalt sellest on minu **uurimisprobleem** „Kiusamisest vabaks!“ programmi kasutamine eelkooliealiste laste suulise eneseväljenduse arendamisel õpetajate hinnangul.

Lõputöö **eesmärk** on välja selgitada, kuidas on õpetajate hinnangul võimalik „Kiusamisest vabaks!“ programmi abil laste suulist eneseväljendust arendada.

Eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Missuguseks hindavad õpetajad „Kiusamisest vabaks!“ programmi kasutusvõimalusi ja toetust laste sotsiaalsete oskuste kujunemisele?
2. Milliste metoodiliste vahenditega arendavad õpetajad „Kiusamisest vabaks!“ programmis laste suulist eneseväljendust?

Lõputöö koosneb sissejuhatusest ning neljast peatükist ja kokkuvõttest. Esimeses peatükis antakse ülevaade teoreetilistest lähtekohtadest ehk sotsiaalsest arengust koolieelses eas, kõne olemusest ja arengust, suulist eneseväljenduse olemusest ja tähtsusest, suulise eneseväljenduse arendamisest, „Kiusamisest vabaks!“ programmist ning sellest, kuidas „Kiusamisest vabaks!“ programm on seotud laste suulise eneseväljendusega. Teises peatükis kirjeldatakse uuringu metoodikat. Kolmas peatükk sisaldab uurimistulemuste analüüsi. Neljandas peatükis on välja toodud arutelu ja järeldused.

1. Sotsiaalne areng, lapse suulise eneseväljenduse olulisus ning arendamisvõimalused

Lapse varases eas õpitud suulise eneseväljenduse oskus loob aluse kogu tema järgneva elu sotsialiseerumisele. Käesolev peatükk annab teoreetilise ülevaate kõne olemusest ja arengust, suulise eneseväljenduse olemusest ja olulisusest ning selle arendamisest ja „Kiusamisest vabaks!” programmist ning selle seosest lapse suulise eneseväljendamise arenguga.

1.1. Sotsiaalne areng koolieelses eas

Arenemine sotsiaalselt on oluline osa inimese heaolust. Sotsiaalne areng on tihedalt seotud indiviidi emotsionaalse ja kognitiivse arenguga, mis loovad koostöös aluse suhetele, stressirohkete olukordadega toimetulekule ja mitmetele teistele oskustele, mida on inimesel elus toimetulemiseks vaja. (Malik & Marwaha, 2022) Sellest lähtuvalt defineeritakse sotsiaalset arengut kui protsessi, mille kaudu õpivad lapsed suhteid looma. See hõlmab väärtuste, teadmiste ja oskuste õppimist (Canizares, 2018).

Lapse sotsiaalne areng toimub peamiselt õppimise kaudu, uurides end ümbritsevat keskkonda, suheldes perekonnaliikmete ja eakaaslasega ning saades õpetussõnu ja juhiseid (Tropp & Saat, 2008). Emotsionaalne areng hõlmab seejuures enda tunnete äratundmist, nendega hakkama saamist ning väljendamist (Denham *et al.*, 2004). Enda tunnete mõistmine viib lapse teiste inimestega suhtlemiseni ning suhete loomiseni, kuid seejuures on oluline, et ta tunneks ära ka teiste tunded ja reageeriks neile kohaselt. Inimeste isiksuste tajumist mõjutavad samastumine ja empaatia ehk suutlikkus mõista teiste emotsioone ja tundeid ning nendega arvestada (Niiberg, 2011). Samuti hõlmab see lapse ettekujutust iseendast, mis kujuneb lapsel välja teda ümbritsevate inimeste suhtumisest, reaktsioonidest ning kogetud eduelamustest (Tropp & Mägi, 2008).

Kodu kõrval on lapse sotsiaalsete oskuste arendamisel suur roll lasteaial, sest seal veedab laps suurema osa oma ajast. Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava (2008) § 3 kohaselt: „...toetab õppe- ja kasvatustegevus lapse kehalist, vaimset, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut, mille tulemusel kujuneb lapsel terviklik ja positiivne minapilt, ümbritseva keskkonna mõistmine, eetiline käitumine ning algatusvõime, esmased tööharjumused, kehaline aktiivsus ja arusaam tervise hoidmise tähtsusest ning arenevad mängu-, õpi-, sotsiaalsed ja enesekohased oskused.” Lisaks on see koht, kus laps tutvub uute

inimestega väljaspool oma perekonda ning saab aega veeta oma eakaaslastega ehk arendada oma sotsiaalsust (Männamaa & Marats, 2009).

Sotsiaal-emotsionaalsed oskused on midagi, mida me kasutame igapäevaselt. Need hõlmavad näiteks verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist, eneseregulatsiooni, empaatiat, eneseväljendust jne. On leitud, et lapsel on piisavad sotsiaalsed oskused enne kooli, siis kui ta teab, kuidas käituda sotsiaalsetes olukordades, enda tundeid ohjata ning mõistab reegleid teistega suhtlemisel. Need oskused on olulised, et inimene suudaks luua ja säilitada suhteid teistega. Laste puhul on see eelkõige oluline sõprussuhete loomisel ja säilitamisel, käitumisnormide ja reeglite mõistmisel ning järgimisel. (McCelland & Morrisson, 2002)

Lasteaias on õpetaja esmaseks ülesandeks luua õhkkond, kus laps tunneb end turvaliselt ja ta saab õpetajat usaldada ning on sellesse seltskonda oodatud (Tropp & Saat, 2008). Sellise õhkkonna loomisel on abiks see, kui õpetaja paneb kohe esimestel päevadel koostöös lastega paika rühmareeglid ning üheskoos arutletakse nende üle. Näiteks Burchinali jt (2015) uuringust selgus, et turvaline õhkkond, koostöös paika pandud reeglid ja lastele pideva tagasiside andmine ehk sõnaline tugi mõjutavad laste sotsiaal- emotsionaalset arengut positiivselt.

Eakaaslastega suhtlemise toetamiseks, kuid ka lapse kohanemiseks lasteaias ja samal ajal tema sotsiaalse arengu toetamiseks, tuleks kaasata last kõikidesse ühistesse tegevustesse. See tekitab lapses tunde, et teda väärtustatakse, ta on oluline ning ta kuulub nende sekka. Lisaks toimub ühistegevuste käigus mängimine ja suhtlemine oma eakaaslastega. Selle läbi saab laps kogemuse, kuidas toimub suhtlemine võrdsega. Lisaks on mänguga võimalik tõsta lapse enesekindlust ning panna teda mõistma teiste vajadusi ehk tõsta empaatiavõimet, mis on teistega suhtlemise juures väga oluline. (Kulderknup 2009)

1.2. Kõne olemus ja areng

Kõnet on defineeritud kui toodetud heli, kuid seejuures on keel arusaamise mõõdupuuks. Arusaadava kõne ja keele omandamine on oluline näitaja lapse üldise arengu ning intellekti kohta. Hallap ja Padrik (2008) on öelnud, et inimese arengu võtmeks on võime suhelda teiste inimestega edukalt ning tõhus suhtlemine on sealjuures kõne. Me kasutame verbaalses tunnetustegevuses ja kõnelemises oma keelt. Keel on vahend, mida rakendame oma kõnes. Laps proovib juba kõne arengu algusetapis suunata või kontrollida täiskasvanu tegevust ning üritab vanemat oma tahtmist mööda tegutsema panna. (Hallap & Padrik, 2008, lk 9)

Varajases kõnearengus kujutab foneetilise võimekuse järkjärguline suurenemine endast edusamme mitmetes valdkondades (sensoorsed, taju- ja kognitiivsed, keelelised ja neuromotoorikas), mis kõik jõuavad lõppkokkuvõttes kõne motoorse süsteemi kaudu edasi. Sellest tulenevalt on kõne terviklik mõistmine oluline kogu lapse arengu mõistmiseks. See tähendab, et on vaja teadmisi vanusega seotud muutustest kõnemotoorikas. (Clair *et al.*, 2011) Kõne õppimine kujutab endast väikelapsele märkimisväärset füüsilist väljakutset. Kõne tekitamiseks vajalikud motoorsed oskused on ühed kõige keerulisemad, mida inimene peab õppima. Kõne ajal on töös suur hulk lihaseid, et liigutada hingamis-, hääle- ja artikulatsioonistruktuure. Kuna kõnet toodetakse väga kiiresti, peavad kõnelihased olema kiiresti aktiveeritud, seega seda on vajalik harjutada. Sellest, kuidas väikelapsed seda võimet omandavad, on vähe teada. Peamiselt keskenduvad uuringud sellele, millises järjekorras tavaliselt arenevad lapsed kõnelema hakkavad ning omandavad kõneoskuse. (Green, 2009, lk 171-174)

Laps hakkab kõnelema tegelikult juba enne seda, kui ta ütleb oma esimese sõna. Sel ajal kõneleb laps häälitsehes, koogates ja lalisedes. Kuni kolmanda elukuuni häälitseb laps ühetooniliselt ning erinevaid vajadusi väljendab ta erineva nutuga. Neljandast kuni kuuenda elukuuni laps koogab ning häälitseb, kui on õnnelik või endast väljas. Kuue- kuni seitsmekuune laps laliseb ühesuguste silpide jadana, näiteks „tatata”. Kaheksa- kuni kümnekuuselt jäljendab laps erinevaid häälitusi ning ütleb oma esimesed sõnad. Lapse esimesed sõnad on seotud tema jaoks oluliste inimestega või teda igapäevaselt ümbritsevate asjadega. Esimesest kuni teise eluaastani kasutab laps juba paljusid uusi sõnu, enamikke täishäälikuid, küsib küsimusi ning kasutab kahesõnalist lausungit. Teisest kuni kolmanda eluaastani on lapsel juba olemas iga asja jaoks sõna, ta räägib asjadest, mis teda ümbritsevad, kasutab 2-3- sõnalisi lausungeid ning küsib pidevalt „miks?”. (Varajase..., 2022) Mida aasta edasi, seda suuremaks muutub lapse sõnavara ning lapse kõne muutub arusaadavaks ka teistele inimestele.

Suulise eneseväljenduse arendamiseks on vajalik laste sihipärane kõne ja kõnelise suhtlemise edendamine. Keelearendus ei piirdu ainult keelevahendite õpetamisega (sõnade, vormide, lausete praktiline kujutamine), vaid peamine on last koolitada kasutama keelevahendeid kõnes eri eesmärkidel. (Hallap & Padrik, 2008, lk 9) Karlep (2003, lk 20) on toonud välja, et kõnearenduse sisu määratluseks on lähtumine keeletasanditest ning märkimist väärivad kõneloome ja -taju, kõnesituatsioonides orienteerumise õpetamine ja suulise kõne arendamisel on ka oma roll enesekontrollil. Kõnearenduseks on vaja kolme osa, milleks on

süntaksi ehk sõnaühendi ja lause õpetamine, töö sidusa tekstiga ning sõnavaraõpetus. Lisaks on Karlep (2003, lk 20-21) välja toonud kõnearenduse kolm tasandit (Karlep, 2003, lk 20-21):

1. Baastasand, mille eesmärk on sõnavara ja lausemalle laiendada ning edendada kõneloome- ja kõnetajuoperatsioone. Selles tasandis pööratakse tähelepanu sõnale, lausele ja tekstile ning vajadusel hääldamisele, kuuldetaju arendamisele või korrigeerimisele.
2. Osaoskuste tasand, mille eesmärk on oskus kasutada kõnet erinevates olukordades nagu mängus, tegevustes jne.
3. Kõnetegevuse tasand, mille eesmärk on õpetada tunnetustegevuste ja suhtlemisülesannetes kasutama keelt sealhulgas õppetegevustes.

Oluline on eristada erinevaid kõnetasandeid, kuna praktikas kohtame tihti olukordi, kus õpetaja või juhendaja ei teadvusta alati oma eesmärki ning seetõttu ka kõnearendus tasandit, kus toimub kõne edendamine (Hallap & Padrik, 2008, lk 12).

Lapsed arenevad erineva kiirusega, kuid on paika pandud, millises vanuses peaks ja võiks laps piisaval määral kõnelema. On leitud, et väikelaps teeb märkimisväärseid edusamme kõnelemisel esimese nelja eluaasta jooksul. Viivitused keele omandamisel ja kõnelemisel on arenguprobleemide näitajaks. (Conty-Ramsten & Durkin, 2012, lk 1) Kui laps ei kõnele kahe- kolme aastaselt, suhtleb vaid üksikute sõnadega või eelistab kasutada kõne asemel žeste ja miimikat, siis tuleb lapsega pöörduda logopeedi juurde. Lisaks tuleb logopeedi poole pöörduda juhul, kui lapse kõne sisu ei seostu teemaga, ta ei mõista kõnet, ei täida korraldusi ega tunne huvi raamatute ega kuulamise vastu. (Rajaleidja, *s.a*)

Keelelised raskused võivad märku anda mitmetest probleemidest, näiteks kuulmispuudest, üldistest õpiraskustest ning autismispektri häirest (Conty-Ramsten & Durkin, 2012, lk 3). Reilly jt (2009) läbiviidud uuringust selgus ka see, et lastel võib olla piisav sõnavara küll varasemas arenguetapis, kuid hiljem, koolieelses eas, võivad ilmned keelelised raskused, mis pärsivad kõnelemist. Lisaks on leitud, et lapsed, kellel on raskusi kõne omandamisega, on haavatavamad akadeemilisele ebaõnnestumisele, sotsiaalsele tõrjumisele, käitumis- ja emotsionaalsetele raskustele ning kiusamisele (Clair *et al.*, 2011).

1.3. Suulise eneseväljenduse olemus ja tähtsus

Sotsiaalne areng on oluline osa inimese üldisest tervisest ning heaolust kogu tema elu jooksul. See on tihedalt seotud kognitiivse ja emotsionaalse arenguga ehk need loovad koosmõju aluse suulisele eneseväljendusele, suhetele, stressirohkete olukordadega toimetulekule ja paljudele muudele oskustele, mida on inimesel eluks vaja. (Malik & Marwaha, 2022) Sellest

lähtuvalt defineeritakse sotsiaalsed arengut kui protsessi, mille kaudu õpivad lapsed suhteid looma ja suhtlema. See hõlmab väärtuste, teadmiste ja oskuste õppimist, mis on vajalikud selleks, et mõista, kuidas teistega suhelda ning koos toime tulla. (Canizares, 2018)

Esimestel eluaastatel on lapse esmaseks vajaduseks eneseväljendamine (Krensky & Stetten, 2009). Kikas (2008, lk 44) on toonud oma teoses välja, et nõustub teoreetikutega nagu Chomsky, Lenneberg ja Fodor, et juba sündides on lastel teadmised keele kasutuse kohta, kuid neil puuduvad võimed panna kohe neid teadmisi sõnadesse. Pooleteist eluaasta ja puberteedi vahel on periood, mil bioloogiliselt on lapsed valmis enam keelt omandama ja see periood on lapse elus kriitilise tähtsusega. Peale seda perioodi enam laps ei omanda keelt. Sensitiivne periood on keele omandamise juures olulise tähtsusega, kuna siis on lapsel suulist eneseväljendust kõige kergem omandada. (Kikas, 2008, lk 44)

Suhtlemine on sotsiaalne oskus ja suulise eneseväljenduse osa, mida me kasutame igapäevaselt. Suhtlemine hõlmab verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist (kõne, žeste, näoilmet ja kehakeelt). Verbaalne suhtlemine toimub siis, kui saatja edastab häälega signaali vastuvõtjale ehk suhtlemine hõlmab sõnumi sõnastamise ja tõlgendamise protsessi. Seega tähendab suhtlemine teabevahetust kahe või rohkema inimese vahel, mis tekib osalejate ühise jõupingutuse tulemusena. (McDuffie, 2012)

Suhtlemise kõige olulisemad aspektid on hea kõnelemise oskus ja kuulamine. Hea kõnelemisoskus hõlmab kolme valdkonda: sõnade valik, nende ütlemise viis ja nende rõhutamine mitteverbaalse suhtlemise elementidega ehk žestidega. Antud valdkonnad mõjutavad sõnumi edastamist ning seda, kuidas kuulajad selle vastu võtavad ning sellest aru saavad. Sõnavaliku puhul tuleb arvestada sellega, kellega parasjagu suheldakse, sest erinevates olukordades ja suhtluspartneritega tuleb valida erinev suhtlusviis. Näiteks räägitakse sõbraga kasutades slängi, kuid õpetajaga seda ei kasutata ning ollakse viisakas. Lisaks on oluline suhtlemisel jälgida oma hääletooni ja tempot, sest ka need saavad vastuvõtjale olulisi sõnumeid, näiteks sõnumi saatja huvist ja pühendumusest antud teema kohta. (Verbal..., 2022)

Seejuures ei saa verbaalne suhtlemine toimida ilma keeleta. Keelel on kolm omadust: semantilisus, generatiivsus ja nihkumine/ümberasumine. Semantilisus tähendab, et inimestevahelises suhtluses tähistavad signaalid kindlaid asju ehk me oleme loonud neile tähenduse. Generatiivsus ehk produktiivsus tähendab, et kõik keeled on võimelised genereerima lõpmatult palju tähenduslikke signaale ning võimaldavad erinevaid sümboleid kombineerida viisil, mis loob veelgi uuemaid tähendusi. See tähendab, et inimesed toodavad tihtilugu väljendeid, mida keegi ei ole kunagi varem öelnud, kuid on siiski teistele

arusaadavad. Ümberasumise komponent tähendab seda, et keel võimaldab suhelda meil asjadest, mis on meist ruumiliselt või ajaliselt kaugel või eksisteerivad vaid meie kujutlusvõimes. Kõik need komponendid näitavad seda, et ilma keeleta oleks meil väga keeruline suhelda. (Krauss, 2022, lk 2-5)

On leitud, et lastel peaksid sotsiaalsed oskused välja kujunema 6.-7. eluaastaks (Männamaa & Marats, 2009) ning lapsel on suhtlemise oskus piisav enne kooli siis, kui ta mõistab reegleid teistega suhtlemisel. Sotsiaalsed oskused on olulised, et inimene suudaks luua ja säilitada suhteid teistega. Laste puhul on see eelkõige oluline sõprussuhete loomisel ja säilitamisel ning käitumisnormide ja reeglite mõistmisel ja järgimisel. (Kidsense, 2022)

Koolieelse lasteasutuse seaduse (Koolieelse..., 2018, § 3) järgi on lasteasutuse põhiülesandeks võimaluste ja tingimuste loomine tervikliku isiksuse kujunemiseks ning tugevdada ja hoida lapse kõlblist, emotsionaalset, vaimset, sotsiaalset, ja kehalist arengut. Seega on lasteaial oluline roll toetada muuhulgas laste sotsiaalset arengut, mille alla kuulub ka suhtlemine. Laste sotsiaalne areng on oluline lapse üldise heaolu jaoks ning kujundab selle, kuidas me kogu ülejäänud elu teistega suhtleme, suhteid loome, probleeme lahendame ja õpime (Canizare, 2018).

On leitud, et laste suulise eneseväljenduse arengus on oluline roll täiskasvanutel ehk vanematel ja õpetajatel ning eakaaslastel. Täiskasvanud on need, kellelt laps põhiliselt suhtlemiskogemusi saab ning neil on hea positsioon aitamaks lapsel arendada oma emotsioonide kontrollimist ja loomaks häid suhteid eakaaslastega. (Kikas, 2008, lk 56) Lasteaias õpib laps end suuliselt väljendama peamiselt läbi õppemängude, mis arendavad tema kõnet, suhtlemisoskust ning õpetavad eakaaslastega arvestama (Port *et al.*, 2019)

1.4. Suulise eneseväljenduse arendamine

Suulise eneseväljendamise arendamine peaks algama hiljemalt alghariduse ajal ehk lasteaias. Seetõttu on oluline leida ja kasutada tõhusaid õpetamismeetodeid, mis arendavad nii kõnet kui suhtlemist. (Ulas, 2008) Suulise eneseväljenduse abil saab laps väljendada oma teadmisi ja emotsioone ning kui laps ei saa end piisavalt väljendada, tunneb ta end ebakindlalt ja närviliselt (Krenksy & Stetten, 2009).

Lasteaialaps õpib end väljendama põhiliselt läbi õppemängude. Mängimine on koolieelses eas lapse elu mõtteks- varjupaigaks hirmude eest, rahunemiseks ja unistamiseks. Seal tulevad esile nende soovid, püüdlused, tunded, mõtted ja vajadused. Mäng rahuldab lapse bioloogilisi ja psühholoogilisi vajadusi ning aitab kaasa nende vaimsele, emotsionaalsele,

sotsiaalsele ja moraalsele arengule. (Petrovska *et al.*, 2013) Need võimaldavad arendada kõnet, õpetavad suhtlema ja end väljendama ning teistega arvestama (Port, 2019). Peru (2019, lk 26) toob olulisena välja loovmängud, mis avaldavad positiivset mõju sõnade hääldamisele ning lausete moodustamisele ja suurendavad sõnavara. Petrovska jt (2013) uuringust selgus, et mäng aitab kaasa laste intellektuaalsele arengule ja samal ajal ka kõnevõime stimuleerimisele. Mäng mõjutab ka olulisel määral positiivselt sotsialiseerumist, sõprust ja sallivust.

Ulas (2008) arvates on eelkooliealiste parimaks suulise eneseväljenduse arendajaks loov ja õpetlik draamategevus. Ta kirjeldab loovdraama ulatust kuue õpiprintsiibi kaudu. Esiteks õpib laps läbi loovdraama teksti sisu paremini mõistma ning õppimine toimub interaktsioonis oma keskkonnaga. Kolmandaks toob Ulas välja, et mida rohkem meeleeelundeid laps kasutab, kui ta õpib, seda paremini jääb õpitu meelde. Neljandaks kirjeldab loovdraama eelisenä seda, kuidas laps õpib kõige paremini praktiseerides ja kogedes ning õppimisel on oluline rakendada emotsionaalset käitumist (näitlemine). Viimasena leiab ta, et läbi loovdraama muutub õppimine kergemaks ja püsivamaks, sest antud õpikeskkonnas on rohkem kui üks stiimul. (Ulas, 2008, lk 276)

Mida sagedamini anname lapsele võimaluse end loovalt väljendada, seda rohkem mõjutab see tulevikus tema eneseväljendusoskust (Kulderknup, 2009, lk 54). Eneseväljenduse oskuse ning sõnavara arendamiseks on lapsele vajalik anda võimalus rääkida oma kogemustest, tegevustest ja soovidest (Kulderknup, 2009, lk 38). Lastega peab palju rääkima ja parandama nende kõnes tehtud vigu. Rääkimisel on oluline korrektne keelekasutus, sest keel omandatakse mudeldamise, matkimise, harjutamise ja tagasiside teel. (Kikas, 2008, lk 43) Kilici (2015) viis õpetajatega läbi uuringu, kus uuriti nende arvamusi ja tegevusi seoses laste suulise eneseväljendusega. Uuringu tulemusena nähtus, et õpetajad aitavad lastel end mugavalt väljendada kogemuste jagamise ja koostöö tegemise kaudu. Nad lisasid, et laste suulise eneseväljenduse arendamiseks on vajalik esialgu luua turvaline ja soe keskkond, kus lapsed end mugavalt tunnevad. Õpetajad leiavad, et laste toetamine, julgustamine, neil rääkida laskmine ning oma emotsioonide verbaalselt välja elada lubamine on suulise eneseväljenduse arendamise juures kõige olulisemad.

1.5. „Kiusamisest vabaks!” programmi olemus

„Kiusamiseks vabaks!” programm on välja töötatud Taani Roskilde ülikooli teadlaste poolt ning alates 2010. aastast on see laialdaselt kasutusel ka Eestis. Antud programm sobib Eesti

lasteasutustes kasutamiseks hästi, sest see on kooskõlas nii koolieelse lasteasutuse kui põhikooli riikliku õppekava alusväärtuste ja üldpädevuste kujundamise põhimõtetega. (Kiusamisest vabaks, 2022)

„Kiusamisest vabaks!” programmi eesmärk on muuta laste omavaheline suhtlus kaasavaks ja arvestavaks ning see ennetab riskikäitumist, peamiselt kiusamist. See programm on mõeldud lastele vanuses 3–8 eluaastat. Kuna lasteaias loodud suhted kanduvad edasi kooli, siis on oluline luua juba lasteaias positiivne ja turvaline õhkkond, mis soodustaks sotsiaalseid oskusi. Koolieelses eas saadud teadmised ja kogemused peaksid toetama last koolis. Lastevahelise ühtsustunde tugevdamisel keskendutakse seega sotsiaalsetele käitumismudelitele ning lastele väärtuste seletamisel tuleb lähtuda sellest, et neid edastatakse lastele arusaadavas keeles (Rasmussen, 2007, lk 13).

Näiteks Sigrit Nigulase magistritööst „Õpilaste väärtushinnangute kujundamine projekti „Kiusamisest vaba kool“ metoodika näitel“ selgus, et projektis osalenud õpilased omasid põhiteadmisi väärtustest ning nad on peale selle programmiga alustamist palju hoolivamad ja julged. Samas nähtus, et õpilased küll teavad, kuidas nad peaksid käituma, kuid seda nad alati ei tee. Küll aga nendes klassides, kus kasutati programmi iganädalaselt, olid tulemused paremad. (Nigulas, 2015) Saskia Tärki (2015) magistritööst selgus, et „Kiusamisest vabaks!” programm hõlmab vahvaid ja tõhusaid metoodilisi materjale, mis õpetajatele meeldivad ning teevad kiusamise ennetamise efektiivsemaks ja eesmärgipärasemaks.

„Kiusamisest vabaks!“ programmi peetakse mugavaks, sest see on kergesti lõimitav igapäevaeluga lasteaias ning ei too kaasa püsikulusid (Kiusamisest vabaks, 2022). Antud programmi põhiväärtused on sallivus, austus, hoolivus ja julgus ning need kajastuvad igapäevases praktilises tegevuses. Sallivus tähendab oskust ja suutlikkust kohelda kõiki võrdselt ning austus tähendab erinevuste ja kommete aktsepteerimist. Hoolivus tähendab teiste vastu välja näidata huvi, tunda neile kaasa, neist hoolida ning olla abivalmis. Julguse all mõeldakse endale kindlaks jäämist ning suutlikkust astuda ebaõiglusele vastu. Nende põhiväärtuste eesmärgiks on tugevdada ühtsustunnet, toetada lapsi individuaalselt, innustada neid heade tavade ja rituaalide kaudu (Rasmussen, 2017, lk 13). Näiteks Triinu Lepa (2015) bakalaureusetööst selgus, et lastele meeldivad karude koosolekud, sest need tekitavad neis turvatunnet. Lisaks on nad seeläbi õppinud austama oma eakaaslast, nendega lugupidavamalt suhtlema, kuulama ja mitte vahele segama.

„Kiusamisest vabaks!” Programm lähtub laste kaasamisest otsuste tegemisse ning nende mõtteid ja arvamust arvestatakse. Sotsiaalsete käitumismudelite edasiandmiseks lastele on välja töötatud metoodiline abivahend, mis on koondatud kohvrissi. Lasteaia metoodiline

kohver sisaldab raamatuid „Kiusamisest vabaks! Miks ja kuidas? Käsiraamat sotsiaalsetest käitumismudelitest ja tegevustest“ ja "Seda, keda puudutatakse, ei kiusata.

Massaažiprogramm 3–8aastastele", 22 teemakaarti, plakateid „Viis nõuannet lapsevanemale“ ja „Meie väärtused“, arutelukaarte töötajatele ja lapsevanematele ning metoodikat tutvustav DVD „Kiusamisest vabaks lasteaed“. Samuti on võimalik selle programmiga liitunud lasteaedadel tellida õppemänge, kleepsulehti, lauluraamatut, CD-d „Igaüks on isemoodi“ ja erimõõtudes Sõber Karu. Sõber Karu sümboliseerib turvalisuse, helluse ja sõpruse tunnet. (Kiusamisest Vabaks!, 2022) Igal rühmas oleval lapsel on isiklik pehme lilla karu ning õpetaja omab samasugust suuremamõõdulist karu. Karu on lapsele sõbraks ja kaaslaseks ning toetab last nii koosolekutel kui ka igapäevaelus. Tööriistadena kasutatakse näiteks vestluskaarte ja peetakse lastekoosolekuid (Rasmussen, 2017, lk 14).

1.5.1. „Kiusamisest vabaks!” programmi seos suulise eneseväljendusega

„Kiusamisest vabaks!“ programmi kuuluv metoodika, materjalid ja tööriistakast võimaldavad luua lasteaias positiivse ning turvalise keskkonna, et lapsed tunneksid seal end mugavalt ja julgeksid end suuliselt väljendada. Lisaks on leitud, et antud metoodika aitab tõsta laste enesehinnangut. (Rasmussen, 2007, lk 13). Positiivse õhkkonna loomiseks ei ole piisav, kui metoodikat kasutatakse vaid mõned korrad või harva. Selleks, et see oleks tõhus, tuleb seda kasutada järjepidevalt. Metoodika pidev kasutamine mõjutab positiivselt lapse emotsionaalset- ja sotsiaalset arengut, avaldab mõju väärtushinnangutele, kiusamiskäitumisele ning eneseväljendusele. Lisaks hõlmab metoodika mitmeid mänge, kus lapsed peavad oma või teiste tunnetest rääkima ning üksteisega suhtlema, seega arendab see ka sõnavara ja kõnet. (Nigulas, 2015; Lepa, 2015)

„Kiusamisest vabaks!“ metoodika ei pruugi anda piisavaid tulemusi laste suulise eneseväljenduse arengule, kui lapsevanemad ei tee õpetajaga koostööd. Lapsevanemad ei tohiks lastele välja näidata, kui neil on programmi halb suhtumine, sest see hakkab mõjutama ka lapsi. Seevastu oleks vajalik, et vanemad teeksid õpetajatega koostööd ja julgustaksid ka lapsi kodus end suuliselt väljendama. Lisaks võiksid lapsevanemad ka väljaspool kooli julgustada lapsi teistele abi pakkuma. Antud programmi abil saavad lapsed teada ja õpivad, kuidas olla hea kaaslane ja sõber. Kuid seejuures vastutab iga laps selle eest, et ka teistel oleks seal keskkonnas hea olla. (Andersalu-Targo, 2017, lk 13–16)

Kõik lapsed ei ole avatud ja mõned neist võivad suhtlemist peljata. „Kiusamisest vabaks!“ metoodika hõlmab väga paljusid mänge ja meetodeid, mida on võimalik

suhtlemisega seotud hirmu kaotamiseks kasutada nii, et laps ehk ei saa arugi, kuidas ta mängu käigus suhtlema hakkab. Seejuures peaksid õpetajad ja ka lapsevanemad teadlikult tähelepanu pöörama sellele, kuidas lapsi tuleb julgustada oma tunnetest ja vajadustest rääkima.

(Andersalu-Targo, 2017, lk 13–16) Kahjuks on tänapäeva elutempo kiire ning vanematel ei ole piisavalt aega, et oma lastega nii palju suhelda, kui seda oleks vaja teha. Küll aga peaksid just vanemad oma lapsele eeskujuks olema, sest lapsed matkivad. Lisaks on ka õpetaja lapsele suureks eeskujuks lasteaias ja seega peaks õpetaja oma suulist eneseväljendust jälgima.

Jälgida tuleks oma keelekasutust ning seda, kuivõrd selge ja aus õpetaja on ning missugune on ta pühendumus suheldes. Nii lapsevanemate kui ka õpetajate puhul on oluline, et nad jälgiksid suheldes oma kõnemaneeeri ja kehakeelt, sest seeläbi tunneb laps, kuivõrd teda kuulda võetakse ja tema vastu huvi üles näidatakse. (Andersalu-Targo, 2017, lk 13–16) Antud eeskujude kujundab paljuski lapse enda suhtumist ja suhtlemist teistega. Kuna aga õpetajad ei tea sageli, milline olukord on lapsel kodus ja kuivõrd on tema vanemad talle eeskujuks, siis on „Kiusamisest vabaks!” meetodika rakendamine veelgi olulisem. See õpetab sõbralikku suhtlemist, teistega arvestamist ning arendab kuulamisoskust (Kiusamisest vabaks, 2022).

Ka Psience OÜ 2016. aastal läbi viidud uuring, mis keskendus „Kiusamisest vabaks!” meetodika tulemuslikkusele lasteaedades ja koolides, tõestas, et lasteaiarühmades, kus rakendatakse antud meetodika elemente igapäevaselt, olid lapsed aktiivsemad oma tunnete avaldamisel, suhtlemisel ning verbaalse eneseväljendamise poolest. Samuti suudavad lapsed arutleda väärtuste üle ning teavad, kuidas peaks käituma, kui kellegagi midagi juhtub või kui kedagi kiusatakse. Eriti efektiivsena nähakse Sõber Karu, sest lasteaialapsed on temasse kiindunud. (Psience OÜ, 2016)

Lisaks viisid Tõugu, Aus ja Arro 2018.–2019. aastatel Eesti lasteaedades läbi „Kiusamisest vabaks!” meetodika tõhususe pilootuuringu, et välja selgitada, kas see meetodika toetab laste sotsiaal-emotsionaalset arengut ning mõjutab täiskasvanute hoiakuid kiusamise suhtes. Selgus nagu ka 2015.–2016. aasta uuringus, siis „Kiusamisest vabaks!” meetodikat kasutavate rühmade lapsed oskavad paremini kirjeldada kiusamisolukorras osalevate laste emotsioone. Sellest järeldati, et meetodika võib tõsta laste oskust kiusamist märgata ja emotsioone mõista ning need oskused on abiks sõbraliku ja kaasava keskkonna loomisel. Küll aga laste sotsiaal-emotsionaalsete oskuste uurimisel selgus, et vanemate arvates ei erine „Kiusamisest vabaks!” meetodikat saavate laste sotsiaal-emotsionaalsed oskused seda meetodikat mittesaavate laste omast. Ehk nemad ei hinnanud oma lapsi prosotsiaalsemaks. Seega uuringu läbiviijad nendivad, et edaspidi peaks rohkem tähelepanu

pöörama teistele valdkondadele, sest hetkel on metoodika tõhus vaid teatud konkreetsetes situatsioonides. (Tõugu *et al.*, 2019)

Programmi „Kiusamisest vabaks!” metoodikat on palju kiidetud, kuid samas on ka mõningatest uuringutest selgunud, et see ei ole nii tõhus, kui alguses arvati. Sellest võib järeldada, et antud lasteaedades ei kasutatud metoodikat järjepidevalt või seda kasutati valel viisil. Antud metoodikat on võimalik seostada lapse suulise eneseväljenduse arenguga, kuid seda ei ole varasemalt keegi uurinud. Seega läheneb käesolev uuring antud metoodika võimalustele uuest küljest.

2. Uurimuse metodoloogilised lähtekohad ja metoodika

Lõputöös kasutati kvalitatiivset uurimisviisi. Antud meetod on sobilik, kuna see keskendub õpetajate hinnangutele ning kogemustele, nende mõistmisele ja tõlgendamisele (Õunapuu, 2014). Andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuud. Meetodi valikul lähtus autor uurimiseesmärgist, milleks oli välja selgitada, kuidas on õpetajate hinnangul võimalik „Kiusamisest vabaks!” programmi abil laste suulist eneseväljendust arendada. Järgnevalt antakse ülevaade uuringu valimist ning andmekogumis- ja analüüsimise protsessist.

2.1. Valim

Uuringu valimi koostamisel lähtuti eesmärgipärase valimi põhimõttest, mille kohaselt peavad uuringus osalejad vastama kindlatele kriteeriumitele (Õunapuu, 2014). Lähtuti sellest, et õpetajad töötaksid lasteaias, kus nad kasutavad programmi „Kiusamisest vabaks!” ning see lasteaed asuks Pärnumaal.

Fookusgrupi intervjuude läbiviimiseks pöördui Pärnumaa lasteaedade poole, mis on ühinenud programmiga „Kiusamisest vabaks!” ning neile esitati palve uuringus osalemiseks. Pöördumises toodi välja lõputöö sisu lühikirjeldus ning selgitati, et intervjuu toimub grupis, kus igaüks saab oma arvamust avaldada ning omavahel arutleda. Seejuures lisati, et saadud tulemusi kasutatakse lõputöös vaid üldistatult ning nad jäävad anonüümseks.

Valimisse kaasati kahe Pärnumaa lasteaia õpetajad. Mõlemas fookusgrupis oli kuus õpetajat, kes tegelevad „Kiusamisest vabaks!” programmi rakendamisega õppetöös. Intervjuus osalenud õpetajad olid kõik erineva tööstaaziga, mis jäid vahemikku 1-30 aastat. Programmi on õpetajad kasutanud samuti erinevalt ning selle kasutamise aeg varieerub 1-11 aastat. Tagamaks uuringus osalejatele anonüümsuse, eemaldati transkribeerimisel nende nimed ning töös asendati need koodidega. F1 - tähistab esimest fookusgruppi ning F2 - tähistab teist. Õpetajatest vastajad on tähistatud Õ - tähega ning number viitab intervjuueeritavate õpetajate järjekorrale.

2.2. Andmekogumine

Õpetajate kogemuste ja hinnangute mõistmiseks kasutati andmekogumisel poolstruktureeritud fookusgrupi intervjuud, mis koosnes avatud küsimustest. Antud andmekogumismeetodi puhul on uuritavate vastused sarnased igapäevasele vestlusele, lisaks saavad uuritavad üksteist oma vastustega stimuleerida. See soodustab vastajaid leidma üksteise öeldust nüansse, mille peale individuaalselt võib olla ei tulda. (Silverman, 2004). Sellest lähtuvalt leidsin, et antud meetod võib anda mitmekülgsemaid tulemusi, kui seda annaks üks-ühele intervjuu.

Fookusgrupi intervjuu läbiviimiseks koostati poolstruktureeritud intervjuukava (lisa 1). Kavandamisel pandi kirja teemad ning koostati küsimused lähtudes töö eesmärgist, uurimisküsimustest ning varasematest uuringutest ja teooriatest. Küsimustiku koostamise protsess koosnes viiest osast. Esiteks töötati läbi teoreetiline ülevaade ning koguti mõtteid, seejärel koostati esialgne küsimustik, mis jagati teemaplokkidest ning siis toimus küsimustiku valideerimine juhendajaga ja lõpliku küsimustiku vormistamine.

Intervjuu küsimustik koosnes 12-st küsimusest, mis jagati nelja teemaplokki: taustandmed; sotsiaalsete oskuste kujundamise toetamine programmi abil; suulise eneseväljenduse toetamine; programmi meetodikad laste suulise eneseväljenduse arendamiseks.

Intervjuud viidi läbi 2022. aasta aprillis. Üks intervjuu kestis 1,5 tundi ja teine kaks tundi. Intervjuud lepiti eelnevalt õpetajatega kokku ning suhtlus toimus telefoni ja e-maili teel. Toimumiskoha valikul lähtuti mugavusest osalejatele ning kogu vestlus viidi läbi lasteaia puhketoas. Fookusgrupi intervjuudega alustamisel küsiti uuritavatelt luba lindistamiseks. Uuritavad andsid nõusoleku.

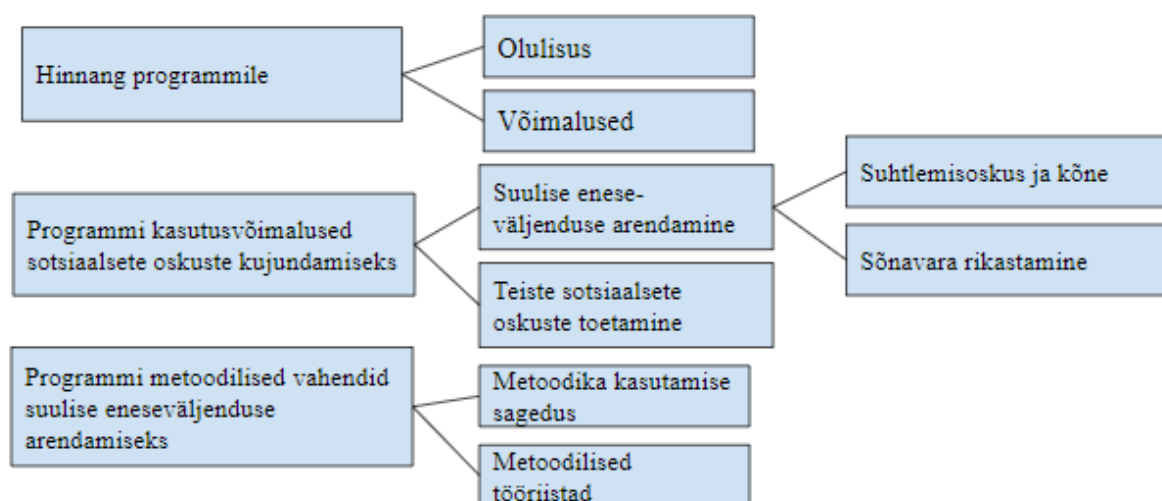
2.3. Andmeanalüüs

Andmeanalüüs viidi läbi kasutades kvalitatiivset sisuanalüüsi meetodit. Antud meetod on efektiivne meetod järelduste tegemiseks, kui uurimistulemustes pole oluline arvuline statistika (Õunapuu, 2014). Andmeid analüüsiti kolmes etapis: intervjuu transkribeerimine, kodeerimine ja kategoriseerimine.

Esimesena toimus intervjuude täiemahuline transkribeerimine. Selleks kuulati salvestust ning kirjutati sõna-sõnalt kogu vestlus ümber. Usaldusvääruse suurendamiseks kuulati salvestatud intervjuusid korduvalt ning kontrolliti transkriptsiooni.

Järgmises etapis toimus intervjuude käsitsi kodeerimine ehk märgistati uurimisülesannetega seonduvad tähenduslikud üksused tekstis. Selle eesmärgiks oli jagada tekst mõttelisteks osadeks ehk süstematiseerida tähenduslikud üksused (Laherand, 2008). Kui tähenduslikud sõnad, sõnaühendid ja laused olid märgistatud, toimus koodide kategoriseerimine ehk koodidest moodustati alakategoriad ning sisult sarnased alakategoriad koondati kokku peakategorieks. Moodustunud pea- ja alakategoriad on välja toodud joonisel 1.

Joonis 1. Moodustunud pea- ja alakategoriad

Usaldusvääruse suurendamiseks kodeeriti intervjuusid korduvalt, lisaks paluti tuttavalt ühe uurimisülesande raames kaaskodeerida. Seejärel võrreldi märgistatud üksuseid. Kuna kodeerimisel ei tekkinud suuri erinevusi, siis loodud ala- ja peakategoriad olid uurimisküsimuste ning töö eesmärgi täitmiseks sobilikud.

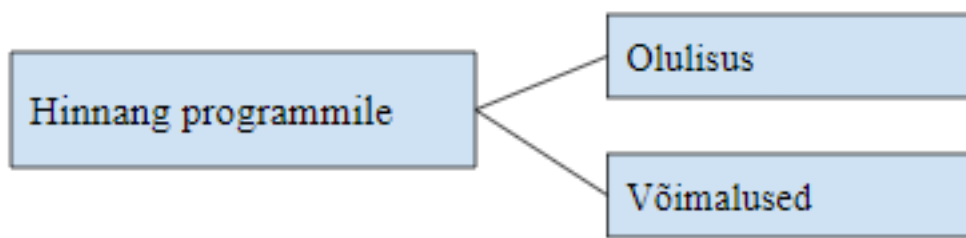
3. Uuringu tulemused

Antud peatükis antakse ülevaade uuringu tulemustest peakategooriate kaupa. Tulemuste näitlikustamiseks kasutatakse tsitaate fookusgruupiintervjuudest, mis on muust tekstist eraldatud kaldkirjas.

3.1. Õpetajate hinnang „Kiusamisest vabaks!” programmile

Esimene peakategooria „Hinnang programmile” jagunes kahte alakategooriasse, mis on nähtavad joonisel 2.

Joonis 2. *Esimene pea- ja alakategooriad*

Olulisus. Kõik uuringus osalenud õpetajad peavad programmi „Kiusamisest vabaks!” oluliseks, kuna see annab õppe- ja kasvatustööle lisaväärtuse ning programmis olevad meetodilised vahendid toetavad õppe- ja kasvatustöö läbiviimist. Õpetajad leiavad, et teoreetiliselt lapsed küll teavad, et teistele ei tohi haiget teha, kuid tegelikkuses käituvad siiski vastupidiselt. Üks õpetaja kirjeldas, kuidas selle programmi meetoodika annab võimaluse käsitleda sotsiaalsete oskuste arendamist süvitsi.

F2Õ3 „Kiusu ja kurjust on palju ehk need lapsed on tänu programmile empaatilisemad ja tolerantsemad.”

Lisaks toodi välja, et see aitab kasvatada sallivust üksteise suhtes, julgust, arvestamist ning hoolivust, vähendab kiusamist ning annab üleüldiseid positiivseid tulemusi.

F1Õ4 „Kõik ei saa olla omavahel parimad sõbrad, aga saame olla head kaaslased. Ja seda on võimalik õppida ja õpetada.”

Õpetajad tõid välja ka lilla karu olulisuse.

F2Õ1 „Karu on abistav, toetav, kuulab igapäevaselt, näeb ja märkab.”

Nad leiavad, et karud on justkui laste usaldusisikud, kellele nad saavad vajadusel toetuda. Üks õpetaja kirjeldas, et karud asuvad nähtaval kohal seinataskutes. Karusid on riietanud lapsevanemad, sest nii ei lähe need sõbra omaga segamini. Lapsed võtavad karud lõunauinakut tehes kaissu ning vahel võetakse karu ka koju kaasa.

Õpetajad tõdesid, et antud programm on kasulik ning annab võimaluse vähemalt kord nädalas sellele keskenduda. Samas nentisid, et laste päevakava ja nädalaplaan on tihe, seega ei pruugi alati olla võimalust sellesse nii spetsiifiliselt süveneda, kui tegelikult tahaks.

Võimalused. Uurides õpetajatelt, millised on nende arvates „Kiusamisest vabaks!” programmi võimalused kasutamaks seda õppe- ja kasvatustöös, selgus, et programmil ei ole kindlaid piire ning see jätab õpetajale vabaduse otsustada, kuidas seda kasutada. Lisaks leiti, et see sisaldab toredaid tunnikavasid ning õpitava visualiseerimiseks erinevaid pilte ja videosid. Üks õpetaja tõdes, et programmis sisalduv muusika on kehv, aga lisas, et F1Õ6 „...oleme ise leidlikud.” Mitu õpetajat tõid välja ka selle, et programm annab võimaluse lastele tutvustada kiusamise tagajärgi ning sellega seotud emotsioone läbi mängu. Ühtlasi võimaldab

F2Õ5 „...kõikides õppekasvatuse tegevustes läbida „Kiusamisest vabaks!” metoodikat läbi nädala teemade.”

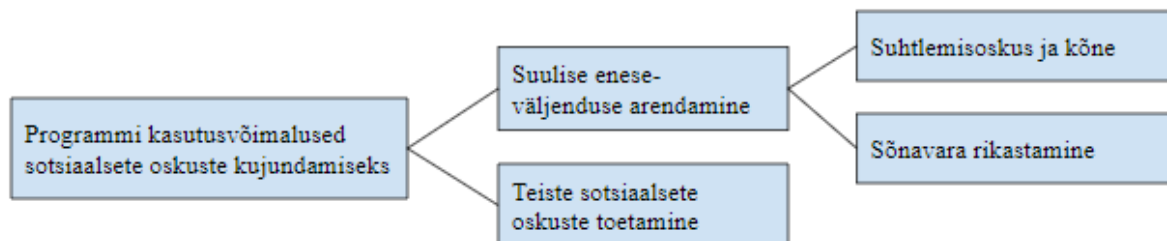
Valdava osa uuritavate arvates on programm lihtsasti kasutatav ning seda on võimalik igapäevaselt kasutada erinevate valdkondade lõimimisel.

F1Õ4 „On kergesti lõimitav igapäeva eluga laseaias tänu metoodilistele vahenditele, mida pidevalt täiendatakse.”

3.2. „Kiusamisest vabaks!” programmi kasutusvõimalused sotsiaalsete oskuste kujundamisel

Teine peakategooria „Programmi kasutusvõimalused sotsiaalsete oskuste kujundamiseks” jagunes kahte alakategooriasse, millest esimene jagunes omakorda kaheks alamkategooriaks (Joonis 3).

Joonis 3. Teine pea- ja alakategooriad

Suulise eneseväljenduse arendamine. Kõik uuringus osalenud õpetajad tõdesid, et programmi on võimalik edukalt kasutada laste suulise eneseväljenduse arendamisel. Õpetajad leiavad, et kuna õppetegevuses kasutatakse palju analüüsimist, jutustamist, pildi järgi jutustamist, grupivestlusi- ning arutlemist, siis tänu sellele areneb laste suulise eneseväljenduse oskus. Toodi välja, et lapsed õpivad tänu programmile väljendama enda tundeid ning mõistma teiste tundeid, on julgemad ning nende sõnavara on rikkalikum.

F1Õ3 „Õpib rääkima, jagama kaaslastega rõõme, hirme, muresid. On abiks kakskeelsete laste keeleõppimisel.”

Üks õpetaja kirjeldas, et eneseväljenduse arengule aitab kaasa ka see, kuidas laps räägib karule nädala jooksul õpitust ja tehtust ning sellest, mida ta nädalavahetusel tegi. Lisaks tõi teine uuritav välja, et programmi meetodiliste tööriistade rakendamise juures on oluline roll õpetajal, kelle suunamisel laps õpib, kuidas end suuliselt väljendada, olukordi lahendada ning erinevatele situatsioonidele reageerida.

Suhtlemisoskuse ja kõne arendamine. Kõik õpetajad nõustusid sellega, et programm aitab arendada laste suhtlemisoskust ning kõnet. Õpetajad kirjeldasid, kuidas läbi erinevate mängude ja situatsioonianalüüside kasutavad lapsed koostöös õpetajaga palju sõnu ning kui laps ei tea mingi sõna tähendust, siis talle selgitatakse seda. Lisaks parandab õpetaja last koheselt, kui laps on sõna või lause valesti öelnud. Parandamise all on mõeldud seda, kuidas õpetaja kordab antud sõna või lauset uuesti, mille järel kordavad seda lapsed.

F2Õ6 „Kasutades seda meetodikat õpib laps end väljendama ja kasutama uusi sõnalisi väljendeid. Näiteks tähemäng sõbraga, kus laps peab mõtlema sõbra öeldud sõna lõputähega uue sõna.”

Lisaks annavad õpetajad lastele võimaluse nii enda kui ka rühmakaaslastega jagada oma kogutut ja tundeid, mis julgustab neid rääkima ning oma sõnavara kasutama.

F2Õ1 „Vaiksed lapsed, kes tavaliselt ei räägi palju, tahavad oma kogetut teistele või karule rääkida.”

Üks uuritav tõi välja, et tema kõige positiivsem kogemus oli mängukaaslaste otsimisel ja sellele reageerimisel. Ta selgitas, et lapsed ei ütle enam „Ma ei taha sinuga mängida” või „ma ei taha sind mängu”, vaid reageerivad viisakalt ning ütlevad: „Me mängime sinuga natukese aja pärast”. Ühtlasi on õpetajad täheldanud, et tänu programmile on lapsed julgemad suhtlejad, nad märkavad ja panevad tähele kaaslasti ning ka seda, kui keegi ei tunne end hästi.

F1Õ5 „Lapsed julgevad minna sõpra lohutama ning oskavad ennast õpetajale väljendada.”

Samuti kasutavad lapsed omavahelises suhtluses asjade sõnadega selgeks tegemist ehk kui midagi ei meeldi, siis räägitakse sellest üksteisega. Lisaks õpivad lapsed läbi programmi seda, kuidas teineteistele komplimente teha.

F1Õ3 „Laps muutub julgemaks, enesekindlamaks, teeb vahet väärtustel, mis on kaaslasti toetavad, sõbralikud. Igal reedel saavad lapsed karukoosolekul sõna, saavad jutustada, mis läks hästi, mis vajab kordamist.”

Sõnavara rikastamine. Õpetajate arvates on võimalik läbi programmi edukalt laste sõnavara rikastada. Kuna õpetaja on lastele eeskujuks, siis ühiste arutelude käigus õpib laps õpetajalt uusi väljendeid ja sõnu, mida situatsiooni analüüsimisel grupis kasutatakse. Samuti toimub ka grupisisene õppimine, kuna laste areng on tavaliselt rühmas väga erinev. Näiteks, kui lastele näidata ja seletada läbi tegevuse, mis asi on massaaž, siis lapsed omandavad sõna „massaaž” tähenduse.

F2Õ2 „Arvan, et järjepidev eneseväljendamise võimaldamine lastel rikastab kindlasti laste sõnavara. Näiteks vestluskaartide situatsioonide lahendamine, kus lapsed avaldavad oma arvamust, kuidas mingit olukorda erineval viisil lahendada.”

Õpetajate sõnul rikastavad laste sõnavara ka piltidest rääkimine, jutustamine ning kuulamine. Üks õpetaja kirjeldas, et tema peab oluliseks sõnavara rikastamise võimaluseks mõistekaartide tegemist erinevate teemade puhul.

F2Õ4 „Näiteks targalt interneti päeval koostasime mõistekaarti, kus sain teada palju lapsed sellest teemast teavad ja mõni sõna vajab mõne lapse puhul selgitamist. Tasemed erinevad.”

Lisaks tõid õpetajad välja, et sõnavara rikastumine toimub läbi oma emotsioonide väljendamise ning siinkohal on abiks näiteks situatsioonimängud. Lapsed kasutavad tihti konflikti olukorras väljendit „Sa ei ole enam minu sõber” ning enamasti kasutatakse verbaalse

vastamise asemel füüsilist väljendusviisi. Õpetajad tõdeavad, et programm aitab juhendaja suunamisel lastel mõista, mis sobib ja mis ei sobi.

F1Õ1 „Mulle tundub, et programmi abil õpivad lapsed julgemalt ennast väljendama ja ütleva selgelt, kui neile midagi ei meeldi teise lapse käitumises. Laps sekkub kui teine laps kiusab teist last. Annab sellest kõva häälega teada.“

Õpetajad leiavad, et tänu programmile oskavad lapsed panna oma tunnete nime ning tajuda teiste laste tundeid ja seetõttu on eneseväljendus rikkalikuma sõnavaraga. Ühtlasi, kui laps näeb pealt konflikti, mida õpetaja ei ole näinud, oskab ta seda paremini ja detailsemalt kirjeldada. Samuti oskab laps täiskasvanu abi paluda, kui keegi kedagi valesti kohtles.

Teiste sotsiaalsete oskuste toetamine. Eneseväljenduse ja kõne arengu kõrval töid õpetajad välja ka kuulamisoskuse arenemise, sest suheldes teistega peab oskama kuulata. Lisaks on võimalik toetada laste julguse, sallivuse, aususe, abivalmiduse ja empaatia kujunemist ning sõprussuhete loomist ja hoidmist. See kõik annab aluse sellele, et laps tahab ja julgeb teistega suhelda ehk ta ei jää üksildaseks, vaid oskab suhteid luua, sealjuures teise arvestada ning teha koostööd.

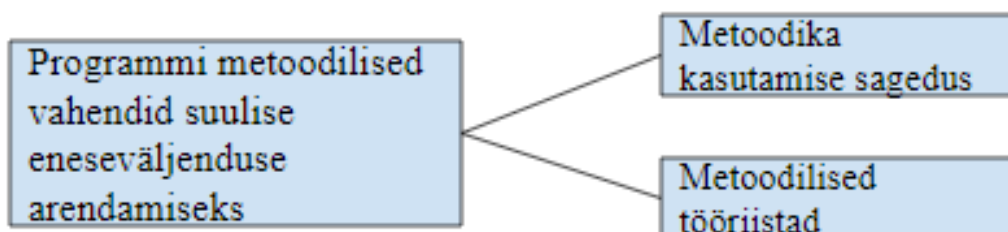
Õpetajad töid välja ka selle, et läbi programmi on võimalik toetada seda, kuidas laps teeb vahet heal ja halval käitumisel ning järgib kokkulepituid reegleid.

F2Õ4 „Kiusamisest vaba programm on ennetav metoodika, mille kaudu saame luua laste käitumiskultuuri.“

3.3. „Kiusamisest vabaks!“ programmi metoodiliste vahendite kasutamine suulise eneseväljenduse arendamiseks

Kolmas peakategooria „Programmi metoodilised vahendid suulise eneseväljenduse arendamiseks“ jagunes kaheks alakategooriaks, mis on välja toodud joonisel 3.

Joonis 3. Kolmas pea- ja alakategooriad

Metoodika kasutamise sagedus. Valdav osa õpetajatest kasutab „Kiusamisest vabaks!” programmi metoodikat enamasti üks kord nädalas. Üks õpetaja ütles, et kasutab seda igal reedel, mil viiakse läbi karukoosolek ning tehakse karu massaaži. Ühtlasi pühendatakse kord nädalas aega piltide analüüsimisele.

Uuritavatest oli ka neid, kes tõdesid, et kasutavad antud metoodikat igapäevaselt, arutledes läbi erinevaid lastevahelisi konflikte ja kasutades situatsioonimänge. Õpetajad leiavad, et kuna programm on paindlik, on seda lihtne lõimida igapäevategevustega.

F1Õ5 „Iga nädala võtab kokku karukoosolek, lisaks igapäevaselt, vastavalt olukorrale või vajadusele, kui tunneme, et karukoosolek on vaja kokku kutsuda.”

Metoodilised tööriistad. Peaaegu kõik õpetajad kasutavad metoodilistest vahenditest situatsioonikaarte, mis on nende sõnul väga heaks vahendiks laste eneseväljenduse arengu toetamisel, sest nende abil peavad lapsed seletama antud olukorda ning seda analüüsima. Õpetajad lisasid, et kui laps vajab väljendamisel abi, siis toetavad teda õpetaja ja rühmakaaslased. Antud kaardid sisaldavad pilte olukordadest, mis võivad lastega lasteaias juhtuda ning positiivsena leitakse, et kõik pildid põhinevad väärtuste õpetamisel ning pildi taga on abistavad küsimused õpetajale. Õpetajate meelest on tänu sellele parenenud laste omavaheline suhtlemisoskus. Nad oskavad nüüd ka probleeme lahendada verbaalsel teel, mitte ei lahenda neid füüsilist jõudu kasutades.

F2Õ3 „Läbi situatsioonide mängimise. Esitatakse kaks situatsiooni (positiivne ja negatiivne) ja analüüsitakse käitumisi. Laseme ka lastel läbi mängida olukorrad.”

F1Õ4 „Mängime situatsioonimänge, vaatame erinevaid pilte, kus toimub mõni konflikt. Juhin tähelepanu detailidele, kasutan ise rikkalikku sõnavara.”

Teiseks efektiivseks metoodiliseks vahendiks peavad õpetajad lillat karu ehk Sõber Karu, mis sümboliseerib turvalisuse, helluse ning sõpruse tunnet. Õpetajad leiavad, et lilla karu aitab neil lastele keerulisi teemasid lihtsamalt selgitada ning aidata lastel end suuliselt väljendada neis situatsioonides, kus muidu nad seda teha ei julgeks. Õpetajate arvates on karu lastele truuks kaaslaseks, tänu kellele muutuvad lapsed avatumaks ning seeläbi julgevad end väljendada ka teistele. Sõber Karu kaudu õpivad õpetajate sõnul lapsed mõistma seda, et kõigil on oma arvamus, kuid konfliktide vältimiseks tuleb end osata selgelt väljendada ja oma arvamust põhjendada. Siinkohal on olulised avatus, julgus ja sõnavara rikkalikkus. Õpetajate arvates paneb kõik see aluse sellele, et lastes ei tekiks pahatahtlikkust ning soovi kedagi kiusata või kellelegi halvasti öelda.

F2Õ2 Me ei pea kõigiga parim sõber olema, kuid on oluline, et me oleksime head kaaslased. Heaks kaaslaseks saab olla inimene, kes oskab end selgelt väljendada,

arvestada teisega, kuulata, olla empaatiline ning salliv – ja seda aitavad programmi metoodilised vahendid tõhusalt saavutada.

Õpetajad rääkisid, kuidas lastel on väikesed karud, kuid lasteaias on ka üks suur karu, kes on kõigi ühine sõber. Suurt karu nimetavad nad rändavaks karuks, kes käib ka laste kodudes. Tänu sellele saavad lapsed hiljem lasteaias rääkida, mida nad tegid koos ning mida karu lapse kodus nägi. Selle eesmärgiks on see, et lapsed õpiksid üksteist rohkem tundma, omavahelised suhted paraneksid ning suureneks sallivus.

Uuritavad kirjeldasid, kuidas iganädalastel karukoosolekutel peab igal lapsel oma karu süles olema ning õpetaja käes on suur karu, kes esiteks kõiki lapsi tervitab. Seejärel vesteldakse nädala olulisematest sündmustest, jagatakse rõõme ja muresid, arutletakse väärtuste üle ning kasutatakse situatsioonikaartide põhjal jutustamist. Ühtlasi öeldakse alati hea soov kas karule, kaaslasele või õpetajale.

Uuritavad kasutavad metoodilistest vahenditest ka „Kiusamisest vabaks!” programmi tunnikavasid, mis hõlmavad jutustamist, arutlemist, uurimist, küsimist ning tunnete analüüsimist. Samuti toimub laste omavaheliste konfliktide lahendamine suulise eneseväljenduse abil ning kui lapsed märkavad, et teisel on probleem, pakuvad oma abi.

F1Õ3 Kui laps ütleb, et tal on paha tuju, siis arutletakse selle üle ehk vestluse käigus selgubki põhjus, miks nii on. Ükskord tuli välja, et lapse ema ei lubanud hommikul multikaid vaadata.

F2Õ5 Laps saab rääkida oma tunnetest, mõelda, mida sõber võis tunda ehk positiivne kogemus ja negatiivne läbielamine.

Õpetajad leiavad, et vaid metoodiliste vahendite kasutamine lasteaias ei pruugi anda häid tulemusi, kui puudub koostöö lapsevanematega. Lapsevanemad peavad olema kasutatavast programmist ning selle eesmärkidest teadlikud ning tegelema sellega ka koduses keskkonnas.

4. Arutelu ja järeldused

Uuringus osalenud õpetajad peavad „Kiusamisest vabaks!” programmi laste sotsiaalsete oskuste arendamisel ja toetamisel oluliseks, sest see annab õppe- ja kasvatustööle lisaväärtuse ning toetab õppe- ja kasvatustöö läbiviimist. Sarnaselt Nigulase (2015) magistr töö tulemustele, leidsid ka siinses uuringus osalenud õpetajad, et teoreetiliselt lapsed küll teavad, et teistele ei tohi haiget teha, kuid käituvad siiski vastupidiselt. Samas on õpetajad täheldanud, et lapsed on muutunud tänu programmile empaatilisemaks ja tolerantsemaks, on üksteise vastu sallivamad, arvestavad teistega, näitavad välja hoolivust ning julgust end väljendada. Sama selgus ka autori seminaritööst (Lember, 2021). On positiivne, et õpetajad antud aspektid välja tõid, sest programmi eesmärgiks ongi tugevdada ühtsustunnet, toetada lapsi individuaalselt ning innustada neid heade tavade ja rituaalide kaudu (Rasmussen, 2017). Seega on võimalik järeldada, et programm täidab oma eesmärgi. Lisaks meeldib õpetajatele see, et programm ei sea kindlaid piire, mis jätab õpetajale otsustusvabaduse, kuidas ja mida kasutada. Programm sisaldab õpetajate arvates toredaid tunnikavasid, pilte, videosid ja palju muud. Samas peavad õpetajad ka leidlikud olema, et metoodilisi vahendeid vastavalt vajadusele kohandada. Selgus, et õpetajate arvates on programm vaatamata sellele lihtsasti rakendatav ning seda saab igapäevaselt kasutada erinevate valdkondade lõimimisel.

Uuringus osalenud õpetajate meelest on programmi võimalik tõhusalt kasutada laste suulise eneseväljenduse arendamisel, tehes seda eelkõige analüüsimise, jutustamise, grupivesluse ning arutlemise kaudu. Sama selgus Rootsisis läbiviidud uuringust (Kiusamisest vabaks, 2022). Programmi metoodiliste vahenditega on hea toetada lapsi oma tunnete väljendamisel ning panna mõistma neid ka teiste tundeid. Õpetajad leiavad, et laste suulise eneseväljenduse oskust toetab olulisel määral ka see, kuidas tänu programmile on nad julgemad ning nende sõnavara on rikkalikum. Lapsed julgevad rääkida oma rõõmudest, muredest ja hirmudest. Lisaks antakse selleks võimalus ka iganädalasel karukoosolekul, kus laps räägib karule nädala jooksul õpitust ja tehtust ning sellest, mida ta nädalavahetusel tegi. Seejuures leiavad õpetajad, et ainult metoodiliste vahendite kasutamisest ei piisa, vaid siinkohal mängib olulist rolli õpetaja suunamisoskus. Õpetajate arvates on programmi abil tõhusalt võimalik arendada laste suhtlemisoskust ja kõnet. Seda teevad õpetajad peamiselt läbi erinevate mängude ning situatsioonikaarte kasutades. Õpetajaid tõid välja, et nende abil kasutavad lapsed koostöös õpetajaga palju sõnu ning kui laps ei tea mingi sõna tähendust, siis talle selgitatakse seda. Seejuures juhib õpetaja tähelepanu sellele, kui keegi hääldab sõna või lauset valesti, et nad saaksid seda õigesti üle korrata. Seda peab Karlep (2003, lk 20-21)

kõnearengu baastasemeks, mis on aluseks kõneloome- ja kõnetajuoperatsioonidele ehk pööratakse tähelepanu sõnadele, lausele ja tekstile ning vajadusel häälendamisele ning selle korrigeerimisele. Ühtlasi annavad uuringus osalenud õpetajad lastele võimaluse nii enda kui ka rühmakaaslastega jagada oma kogetut ja tundeid, mis julgustab neid rääkima ning oma sõnavara kasutama. Selle olulisust kinnitavad ka Kulderknup (2009, lk 38) ning Kilici (2015) läbiviidud uuring. Üks uuritav tõi välja, et lapsed on muutunud viisakamaks ning ei ütle enam teistele halvasti. Lapsed julgevad minna ka oma sõpra lohutama. Nad kasutavad konfliktide lahendamisel suulist eneseväljendust. Lisaks õpivad lapsed läbi programmi seda, kuidas teineteistele komplimente teha. Kuna suulise eneseväljenduse arendamiseks on oluline laste sihipärane kõne ja kõnelise suhtlemise edendamine ning keelearendus ei piirdu ainult keelevahendite õpetamisega (Hallap & Padrik, 2008), siis võib järeldada, et „Kiusamisest vabaks!” programmi meetodiliste vahendite ning sellele püstitatud eesmärkidele, on võimalik tõhusalt laste suulist eneseväljendust arendada.

Õpetajate arvates on võimalik läbi programmi laste sõnavara rikastada. Sama leiavad Nigulas (2005) ja Lepa (2015). Kuna õpetaja on lastele eeskujuks, siis ühiste arutelude käigus õpib laps õpetajalt uusi väljendeid ja sõnu. Samuti toimub ka grupisisene õppimine. Õpetajate sõnul rikastavad laste sõnavara ka piltidest rääkimine, jutustamine ning kuulamine. Üks õpetaja tõi välja, kuidas tema peab oluliseks sõnavara rikastamise võimaluseks mõistekaartide tegemist erinevate teemade puhul. Õpetajate meelest toimub sõnavara rikastamine ka läbi oma emotsioonide väljendamise situatsioonimängudes. Õpetajad leiavad, et tänu programmile oskavad lapsed panna oma tunnetele nime ning tajuda teiste laste tundeid ja seetõttu on eneseväljendus rikkalikuma sõnavaraga. Lisaks kui laps näeb pealt konflikti, mida õpetaja ei ole näinud, oskab ta seda paremini ja detailsemalt kirjeldada. Samuti oskab laps täiskasvanu abi paluda, kui keegi kedagi valesti kohtleb või teisele liiga teeb.

Lisaks suulise eneseväljenduse toetamisele on õpetajate sõnul programmi kaudu võimalik toetada ka kuulamisoskuse arenemist, toetada laste julguse, sallivuse, aususe, abivalmiduse ja empaatia kujunemist, koostöö tegemist ning sõprussuhete loomist ja hoidmist. Sama leiab Andersalu-Targo (2017) ning lisab, et seejuures vastutab iga laps selle eest, et nii tal kui tema rühmakaaslastel oleks seal keskkonnas hea olla. Õpetajate sõnul loob see aluse sellele, et laps oskab teistega suhelda ning ei jää üksildaseks. Lisaks teevad lapsed tänu programmile vahet õigelt ja valel ning järgivad kokkulepituid reegleid. Seega võib välja tuua, et programmi kaudu on võimalik luua laste käitumiskultuuri. Sama selgus Psience OÜ (2016) läbiviidud uuringust.

Mitme uuringust on selgunud, et „Kiusamisest vabaks!” programmi metoodikat tuleb kasutada järjepidevalt, sest vastasel juhul ei pruugi see laste arengule mõju avaldada (Nigulas, 2015; Lepa, 2015). Selles uuringus osalenud õpetajad kasutavad programmi metoodikat enamasti vaid kord nädalas, reedeti, mil viiakse läbi karukoosolek, tehakse karu massaaži. Samas pühendatakse kord nädalas aega ka piltide analüüsimisele. Ühtlasi osales uuringus õpetajaid, kes kasutavad antud metoodikat igapäevaselt, arutledes läbi erinevaid lastevahelisi konflikte ja kasutades situatsioonimänge. Selgus, et programm on paindlik, seega on seda lihtne lõimida igapäevategevustega. See on positiivne, sest metoodika pidev kasutamine mõjutab positiivselt lapse emotsionaalset- ja sotsiaalset arengut, avaldab mõju väärtushinnangutele, kiusamiskäitumisele ning eneseväljendusele (Lepa, 2015).

Peaaegu kõik õpetajad kasutavad metoodilistest vahenditest vestluskaarte, mida nad nimetavad situatsioonikaartideks. Need on õpetajate sõnul väga heaks vahendiks laste eneseväljenduse arengu toetamisel, sest nende abil peavad lapsed seletama antud olukorda ning seda analüüsima. Kui lapsel tekib sellega raskusi, siis talle on toeks rühmakaaslased ja õpetaja. Lisaks toodi välja, et situatsioonikaartide taga on õpetajale abistavad küsimused, mis muudavad situatsiooni üle arutlemise veelgi tähenduslikumaks. Õpetajate meelest on tänu kaartidele paranenud laste omavaheline suhtlemisoskus ja läbisaamine, sest õpetajad lasevad neil vahel ka situatsioone läbi mängida. Andersalu-Targo (2017) leidis, et vestluskaardid on ka heaks meetodiks kaotamaks laste hirmu suhtlemise ees.

Teise olulise metoodilise vahendina näevad õpetajad Sõber Karu ehk lillat karu. Õpetajate arvates on karu väga kasulik ning laste jaoks muutunud väga oluliseks. Rasmussen (2017) kohaselt on karu lapsele toeks nii karukoosolekutel kui ka igapäevaelus. Õpetajad leiavad, et lilla karu aitab neil lastele keerulisi teemasid lihtsamalt selgitada, aitab lastel end suuliselt väljendada neis situatsioonides, kus muidu nad seda teha ei julgeks, muutuvad tänu karule avatavamaks ning julgevad end väljendada ka teistele. Lapsed õpivad mõistma, et igapäev on oma arvamus, mida tuleb aga osata põhjendada. Õpetajate arvates paneb kõik see aluse sellele, et lastes ei tekiks pahatahtlikkust ning soovi kedagi kiusata või kellelegi halvasti öelda. Lisaks saavad lapsed vahel suure karu koju kaasa võtta, mille eesmärgiks on see, et lapsed õpiksid üksteist rohkem tundma, nende omavahelised suhted paranevad ning suureneks sallivus. Ka Lepa (2015) bakalaureusetööst selgus, et lastele meeldivad karud ning nad on õppinud tänu neile austama oma eakaaslasi, nendega suhtlema, neid kuulama ja mitte vahele segama.

Õpetajad kasutavad metoodilistest vahenditest ka „Kiusamisest vabaks!” programmi tunnikavasid, mis hõlmavad teemasid, mille üle saab arutleda, millest jutustada, mida uurida

ja küsida ning ka tunnete analüüsimist. Samuti toimub tänu sellele laste omavaheliste konfliktide lahendamine suulise eneseväljenduse abil mitte ei kasuta selleks enam füüsilist jõudu. Kui lapsed märkavad, et teisel on probleem, pakuvad nad oma abi või kutsuvad õpetaja appi, selgitades talle detailselt tekkinud probleemi. Samas leiavad õpetajad, et vaid meetodiliste vahendite kasutamine lasteaias ei pruugi anda tulemusi, kui puudub koostöö lapsevanematega. Sama on leidnud Andersalu-Targo (2017), kes kirjeldas, et lapsevanemad ei tohi ka välja näidata seda, kui neile see programm ei meeldi või nad ei usu selle tulemustesse, sest see hakkab mõjutama ka lapsi. Uuringus osalenud õpetajad arvavad, et lapsevanemad peavad olema kasutatavast programmist ning selle eesmärkidest teadlikud ning tegelema sellega ka koduses keskkonnas ehk siinkohal on väga oluline kodu ja lasteaiavaheline koostöö.

Kokkuvõte

The Connection of the Program „Free of Bullying!” with the Oral Self-Expression of Preschool Children According to the Teachers on the Example of Two Kindergartens in Pärnu County

Suuline eneseväljendus on sotsiaalne oskus, mida vajame terve oma elu selleks, et suhteid luua ja hoida, väljendada oma tundeid ja soove ning emotsioone. On leitud, et suulist eneseväljendust tuleb hakata lapsel arendama juba enne lasteaeda. Lasteaias hakatakse sellega juba spetsiifilisemalt tegema, peamiselt läbi mängu. Mida rohkem antakse lapsele võimalusi end suuliselt väljendada, seda positiivsemalt mõjutab see tema tuleviku eneseväljendusoskust. Alates 2010. aastast on Eesti paljudes lasteaedades kasutusel „Kiusamisest vabaks!” programm, mis toetab laste sotsiaalseid oskusi ning seeläbi ennetab ja vähendab kiusamist.

Lõputöö eesmärk oli välja selgitada, kuidas on õpetajate hinnangul võimalik „Kiusamisest vabaks!” programmi abil laste suulist eneseväljendust arendada. Selleks viidi lasteaia õpetajate seas läbi kaks fookusgrupi intervjuud, selgitamaks välja, missuguseks nad hindavad „Kiusamisest vabaks!” programmi kasutusvõimalusi ja toetust laste sotsiaalsete oskuste kujunemisele ning milliste meetodiliste vahenditega nad arendavad laste suulist eneseväljendust.

Kokkuvõtvalt selgus, et õpetajad hindavad programmi kasutusvõimalusi ja toetust laste sotsiaalsete oskuste kujunemisele väga heaks. Õpetajate hinnangul on lapsed muutunud tänu programmile empaatilisemaks, sallivamaks, üksteisega arvestavamaks, hoolivamaks, julgemaks ning oskavad end paremini suuliselt väljendada. Õpetajad leiavad, et antud programm on lihtsasti rakendatav ning seda on võimalik igapäevaselt kasutada erinevate valdkondade lõimimisel. Programm aitab kaasa ka aususe, abivalmiduse ja koostöö kujunemisele ning arenemisele, kuid ka õpetab lapsi kokkulepitud reegleid järgima ehk luua laste käitumiskultuuri. Lisaks on seda võimalik tõhusalt kasutada laste suulise eneseväljenduse arendamisel, tehes seda eelkõige analüüsimise, jutustamise, grupivestluste ning arutluse kaudu, arendades ühtlasi kõnet, suhtlemisoskust ning rikastades sõnavara. Laste suulise eneseväljenduse toetamiseks kasutavad õpetajad meetodilistest vahenditest peamiselt vestluskaarte ning Sõber Karu. Seejuures selgus, et ainult meetodiliste vahendite kasutamiseks ei piisa heade tulemuste saavutamiseks, vaid selleks on oluline kodu ja lasteaia vaheline järjepidev koostöö.

Kasutatud allikad

- Andersalu-Targo, A. (2017). Vanemate mõju lapse sõprussuhetele „Kiusamisest vabaks!“ põhimõtete valguses. *Märka last*.
<https://ajakiri.lastekaitseliit.ee/2017/04/07/vanemate-moju-lapse-soprussuhetele-kiusamisest-vabaks-pohimotete-valguses/>
- Burchinal, M., Broekhuizen, M., & Mokrova, I. (2015). Pre-kindergarten and kindergarten classroom quality and children's social and academic skills in early elementary grades.
- Canizares, S. (2018). Developmental Domain Series: Social Development. *Childtime*.
<https://www.childtime.com/blog/2018/11/developmental-domain-series-social-development-2/>
- Canizares, S. (2018). Developmental Domain Series: Social Development. *Childtime*.
<https://www.childtime.com/blog/2018/11/developmental-domain-series-social-development-2/>
- Cerniglia, L., Cimino, S., Ammaniti, M. (2020). What are the effects of screen time on emotion regulation and academic achievements? A three-wave longitudinal study on children from 4 to 8 years of age. *Journal of Early Childhood Research*. 19(2), 145-160. <https://doi.org/10.1177/1476718X20969846>
- Clair, M. C., Pickles, A., Durkin, K., Conti-Ramsden, G. (2011). A longitudinal study of behavioral, emotional and social difficulties in individuals with a history of specific language impairment (SLI). *Journal of Communication Disorders*, 44(2), 186-199.
- Conti-Ramsden, G., St. Clair, M., Pickles, A., & Durkin, K. (2012). Developmental trajectories of verbal and nonverbal skills in individuals with a history of SLI: from childhood to adolescence. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*. 1(12), 1716-1735. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2012/10-0182\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2012/10-0182))
- Denham, S.A., von Salisch, M., Olthof, T., Kochanoff, A., & Caverly, S. (2004). Emotional and Social Development in Childhood. Smith & Hart (Eds.). *Handbooks of Developmental Psychology. Blackwell Handbook of childhood: social development* (pp.307-327). Blackwell Publishing.
- Green, J. (2009). Some organization principles in early speech development. Speech motor control: new developments in basic and applied research
- Hallap, M. & Padrik, M. (2008). *Lapse kõne arendamine*. [E-õpik]. Tartu Ülikool.
<https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/58894/9789949117710.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Järv-Mändoja, K., Riis, M., Käesel, K. & Pill, E. 2015. Laste vaimse tervise toetamine lasteaias. Juhendmaterjal.
https://intra.tai.ee/images/prints/documents/14452415546_Lapse%20vaimse%20tervis_e_2015.pdf
- Jiang, J., Zheng, L., Chunming, L. (2021). A hierarchical model for interpersonal verbal communication. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 16(1-2), 246–255.
<https://doi.org/10.1093/scan/nsaa151>
- Karlep, K. (2003). *Kõnearendus*. Emakeele abiõpe II. Tartu Ülikooli kirjastus
- Karro, K. (2012). *Kuidas me tegelikult suhtleme*. OÜ Agitaator.
- Kidsense. (2022). *Social skills*.
<https://childdevelopment.com.au/areas-of-concern/play-and-social-skills/social-skills/>
- Kidskills. (2022). *Skilful Class*. https://www.kidsskills.org/WP-fin/?page_id=881
- Kikas, E. (2008). *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu Ülikooli kirjastus.
- Kiusamisest vabaks. (2021). *Liitunud asutused*.
<https://kiusamisestvabaks.ee/liitunud-koolid-lasteaiad>
- Kiusamisest vabaks. (2022). <https://kiusamisestvabaks.ee/>
- Kilic, S. (2015). Emotional Competence and Emotion Socialization in Preschoolers: The Viewpoint of Preschool Teachers. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 15(4), 1007-1020. <https://doi.org/10.12738/estp.2015.4.2529>
- Koolieelse lasteasutuse seadus. (2018). RT I, 22.01.2018, 6.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/122012018006?leiaKehtiv>
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. (2008). RT I 2008, 23, 152.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917>
- Krauss, R. M. (2002). The Psychology of Verbal Communication. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, (edited by N. Smelser & P. Baltes).
- Krensky, B. & Steffen, S. L. (2009). *Engaging classrooms and communities through art. A guide to designing and implementing community-based art education*. Altamira Press. Rowman & Littlefield Publishers Inc. New York
- Kulderknup, E. (2009). *Üldoskuste areng koolieelses eas*. Kirjastus Studium
- Lember, A. 2021. „Kiusamisest vabaks!“ programmi mõju eelkooliealiste laste eneseväljendusele õpetajate hinnangul, *Kilingi-Nõmme lasteaed Krõlli näitel*. [Seminaritöö, Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia]. Tartu Ülikooli Moodle'i õpikeskkond.
<https://moodle.ut.ee/mod/data/view.php?id=475&perpage=10&search=Lember&sort=0>

[&order=ASC&advanced=0&filter=1&advanced=1&f_1339=&f_1340=&f_1341=Anu&f_1342=Lember&f_1343=&f_1344=&f_1345=&f_1346=&f_1347=&f_1348=&f_1349=&f_1350=&f_1351=&f_1352=&u_fn=&u_ln=](#)

- Lepp, T. (2015). *Eelkooliealiste laste arusaam projektist „Kiusamisest vabaks!“* [Bakalaureusetöö, Tallinna Ülikool]. ETERA.
<https://www.etera.ee/zoom/4193/view?page=1&p=separate&search=Eelkooliealiste%20laste%20arusaam%20projektist%20„Kiusamisest%20vabaks!“&tool=search>
- Logopuu. (2021, Märts 8). Väikelaps ja nutiseadmed. *Logopuu*.
<https://logopuu.ee/vaikelapsed-ja-nutiseadmed/>
- Malik, F., Marwaha, R. (2022). *Developmental Stages of Social Emotional Development In Children*. StatPearls. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing.
- McClelland, M. M. & Morrison, F. J. (2003). The emergence of learning-related social skills in preschool children. *Early Childhood Research Quarterly*, 18(2), 206-224.
- McDuffie A. (2021). Verbal Communication. In: Volkmar F.R. (eds). *Encyclopedia of Autism Spectrum Disorders*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-91280-6_1709
- Männamaa, M. ja Marats, I. (2009). Lapse üldoskuste areng. *Üldoskuste areng koolieelses eas*. Toim E. Kulderknup. Studium, lk 5-40.
- Niiberg, T. (2011). *Suhtlemise kuldreeglid*. Pegasus.
- Nigulas, S. (2015). *Väärtushinnangute kujundamine projekti “Kiusamisest vaba kool” metoodika näitel* [Magistritöö, Tallinna Ülikool]. ETERA.
<https://www.etera.ee/zoom/7660/view?page=1&p=separate&search=Sigrit%20Nigulas%20AND%20Sigrit%20Nigulas&tool=search>
- Petrovska, S., Sivevska, D., Cackov, O. (2013). Role of the Game in the Development of Preschool Child. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 92(10), 880 – 884.
- Peru, E. (2019). *Lasteaiaõpetajate arusaamad 5-6 aastaste laste üldoskuste arendamisest draamamängude abil Tartumaa lasteaegade näitel* [Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool]. DSpace.
https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/64927/peru_eve_ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Piht, S. Talts, L. Nigulas, S. (2016). Shaping Estonian primary school pupils' values by using bullying-prevention methods. *Early Child Development and Care*. 186(12), 1926-1938. <https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1137561>
- Plowman, L., Mcpake, J. & Stephen, C. (2009). The Technologisation of Childhood? Young

- Children and Technology in the Home. *Children & Society*, 24(1), 63-74.
<https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2008.00180.x>
- Port, K., Mäemat, J., Kiilu, K., Valdmaa, S., Palu, A., Pöldmaa, J., Dubolazov, I., Piisang, E., Kalamees-Ruubel, K. & Läänemets, U. (2019). Lasteaia riiklik õppekava tööversioon. Psience OÜ. (2016). „Kiusamisest vabaks!“ meetodika tulemusuuring lasteaeades ja koolides. Uuringu lõppraport. MTÜ Lastekaitse Liit
- Reilly, S., Wake, M., Ukoumunne, O. C., Bavin, E., Prior, M., Cini, E., *et al.* (2010). Predicting language outcomes at 4 years of age: findings from early language Victoria study. *Pediatrics*, 126(6), 1530–1537. <https://doi.org/10.1542/peds.2010-0254>
- Rajaleidja. (s.a). *Lapse kõne areng*. Haridus- ja Noorteamet.
- Rasmussen, D. (2007). *Kiusamisest vabaks- Meie teeme nii*.
<https://www.suitsupaasupesa.ee/admin/upload/files/kiusamisraamat.pdf>
- Silverman, D. (2004). *Focus group research. Qualitative Research. Theory, Method and Practice*. SAGE, 177-199.
- Tropp, K., Mägi, K. (2008). Emotsionaalne ja motivatsiooniline areng. E. Kikas (toim.), *Õppimine ja õpetamine eelkoolieelses eas*. (lk 92-102). Tartu Ülikooli Kirjastus
- Tropp, K., Saat, H. (2008). Õpilaste suhted eakaaslaste ning täiskasvanutega ja sotsiaalsete oskuste areng. E. Kikas (toim), *Õppimine ja õpetamine eelkoolieelses eas*. (lk 61-87). Tartu Ülikooli kirjastus.
- Tulviste, T. 2008. Kõne areng. *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Toim E. Kikas. Tartu Ülikooli kirjastus. Lk 39-52.
<http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/76622/oppimine%20ja%20opetamine-Kikas2008opt.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Tõugu, P., Aus, K. & Arro, G. (2019). „Kiusamisest vabaks!“ meetodika lasteaias: kas ja kuidas toetab see laste arengut ja kiusamise ennetamist. *Märka last*.
https://issuu.com/ajakirjad/docs/sept_2019_marka_last
- Tärk, S. (2015). *Kiusamise ennetamine ja sotsiaalse pädevuse arendamine I kooliastmes õpetajate hinnangul pilootprojekti „Kiusamisest vabaks!“ näitel* [Magistritöö, Tallinna Ülikool]. ETERA.
[https://www.etera.ee/zoom/7581/view?page=2&p=separate&search=Kiusamise%20enetamine%20ja%20sotsiaalse%20pädevuse%20arendamine%20I%20kooliastmes%20%20õpetajate%20hinnangul%20pilotprojekti%20,,Kiusamisest%20vabaks!""&tool=search&view=0,0,2481,3508](https://www.etera.ee/zoom/7581/view?page=2&p=separate&search=Kiusamise%20enetamine%20ja%20sotsiaalse%20pädevuse%20arendamine%20I%20kooliastmes%20%20õpetajate%20hinnangul%20pilotprojekti%20,,Kiusamisest%20vabaks!)

Ulas, A. H. (2008). Effects of Creative, Educational Drama Activities on Developing Oral Skills in Primary School Children. *American Journal of Applied Sciences*, 5(7), 876-880.

Varajase kaasamise keskus. (2022). *Lapse kõne areng esimesel viiel eluaastal*.

<https://www.vkkeskus.ee/lapse-kone-areng/>

Skills You Need. (2022). *Verbal Communication Skills*.

<https://www.skillsyouneed.com/ips/verbal-communication.html>

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu

Ülikool.

Ärm, T. (2016, 12. märts). Lapse kõnehäired – kasvav probleem. *Postimees*.

<https://tervis.postimees.ee/3611713/lapse-konehaired-kasvav-probleem>

Lisa 1. Fookusgrupi intervjuu kava

Uurimuse eesmärgi ja uurija tutvustamine.

Olen Anu Lember ja õpin neljandal kursusel Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemias kultuurhariduse ja huvihariduse erialal. Oma lõputöö raames uurin „Kiusamisest vabaks!“ programmi seos eelkooliealiste laste suulise eneseväljendusega õpetajate hinnangul. Minu eesmärgiks on välja selgitada, kuidas on õpetajate hinnangul võimalik „Kiusamisest vabaks!“ programmi abil laste suulist eneseväljendust arendada ning milliseid meetodeid selleks rakendatakse. Teie vastuste põhjal valmib uurimus, mille põhjal saab ülevaate „Kiusamisest vabaks! programmis rakendavatest meetoditest ja selle seosest laste suulise eneseväljendusega. Töös andmed on kodeeritud ja õpetajatele tagatakse anonüümsus ning hiljem on võimalik osalejatel tutvuda minu uurimusega.

Avaküsimused:

- Kui pikk on sinu kogemus lasteaia õpetajana?
- Milline on Teie kogemus programmiga „Kiusamisest vabaks!“ ja kui pikalt olete seda programmi kasutanud?

Sissejuhatavad küsimused:

- Mida Teie jaoks tähendab „Kiusamisest vabaks! programmi kasutamine õppetegevuses?
- Millised on Teie teadmised „Kiusamisest vabaks!“ programmist?

Siirdeküsimused:

- Milliseid võimalusi näete programmi „Kiusamisest vabaks!“ kasutamisel?
- Kuidas rikastab „Kiusamisest vabaks!“ programm laste suhtlemisoskust?
- Milliste sotsiaalsete oskuste kujunemist toetab programm „Kiusamisest vabaks!“?
- Millised on Teie arvates „Kiusamisest vabaks!“ programmi võimalused kasutamaks seda programmi õppe- ja kasvatustöös?

Võtmeküsimused:

- Kuidas Teie arvates on seotud „Kiusamisest vabaks!“ programm laste suulise eneseväljenduse arendamisega?
- Kuidas Te arendate „Kiusamisest vabaks!“ Programmi toel laste suulist eneseväljendust?
- Milliseid „Kiusamisest vabaks!“ meetodikaid kasutate laste suulise eneseväljenduse arendamisel?
- Kui sageli võiks „Kiusamisest vabaks!“ programmi rakendada?

Lõpüküsimused:

- Kui oluliseks peate õpetajana „Kiusamisest vabaks!“ programmi kasutamist õppe- ja kasvatustöös? Miks?
- Mida soovite veel lisada selle teemaga seoses?
- Kas on lisaküsimusi tekkinud uurimuse teemaga?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anu Lember,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „*Kiusamisest vabaks!*“ programmi seos eelkooliealiste laste suulise eneseväljendusega õpetajate hinnangul kahe Pärnumaa lasteaia näitel, mille juhendaja on Agda Grahv, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

5. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anu Lember

19.05.2022